

Unge på kanten

En systematisk litteraturstudie av tiltak og effekt

Erlend K. Haus

Hovedoppgave ved Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

April 2018

Unge på kanten

En systematisk litteraturstudie av tiltak og effekt

© Erlend K. Haus

2019

Unge på kanten

En systematisk litteraturstudie av tiltak og effekt

Erlend K. Haus

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfatter: Erlend K. Haus

Tittel: Unge på kanten. En systematisk litteraturstudie av tiltak og effekt

Veileder: Silje Endresen Reme

Unge som ikke er i jobb, utdanning eller opplæring (not in employment, education og training, NEET). er en aktuell problemstilling, som tar opp i seg en rekke former for utenforskap som unge kan oppleve og er særlig utsatte for. Et voksende kunnskapsgrunnlag peker på at ulike former for utenforskap som unge opplever er problematisk for samfunnet, men også for den enkelte som bærer den største belastningen. Utenforskap i ung alder er forbundet med negative utfall hva gjelder arbeidsutsikter, fysisk og psykisk helse. Effektive virkemidler for å hjelpe denne gruppen behøves og det er tradisjonelt arbeidsmarkedstiltak som har vært benyttet. Problemstillingen for denne studien har derfor vært hvilke arbeidsmarkedstiltak som har vist dokumentert effekt på unge utenfor jobb, utdanning eller opplæring i form av økt sysselsetting eller utdanning. Videre forskningsspørsmål i studien har vært hva som karakteriserer effektive tiltak og om samfunnspsykologisk teori kan bidra til å belyse studiens funn.

Til å belyse den problemstillingen har denne studien benyttet systematisk litteratursøk som metode til å sammenstille studier med effektevalueringer av tiltak rettet mot gruppen unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring. Ved bruk av systematisk strategi for litteratursøket ble aktuelle studier identifisert. Etter vurdering mot inklusjonskriteriene ble 14 studier inkludert i resultatene og effektevalueringene sammenstilt etter type tiltak.

Overordnet viser sammenstillingen at tiltakene har varierende og begrenset effekt. Kvalifiserings og opplæringstiltak viser positive, ingen eller negative effekter i de ulike studiene. Resultatene fra lønns subsidier og oppfølgingstiltak indikerer ingen eller svakt positive effekter, mens intensivtiltak gir indikasjoner for å konkludere med svak positiv effekt. En slik konklusjon er imidlertid beheftet med usikkerhet grunnet omfanget og kvaliteten på studiene. Samfunnspsykologisk teori som vektlegger interaksjonen mellom kontekst og individet belyser at tiltakene intervensjoner i ulike systemer og ulike faktorer. Resultatene sett i lys av en slik forståelse indikerer at vellykkede tiltak i større grad intervensjoner på faktorer i modellens innerste systemer, det personlige og mellommenneskelige. En slik hypotese burde være gjenstand for videre forskning i arbeidet med å utvikle effektive tiltak for å hjelpe utenfor inn i arbeid, utdanning eller opplæring.

Forord

Min interesse for problematikken knyttet til unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring begynte da jeg var i hovedpraksis som psykologistudent på BUP-vest i Oslo. I møte med unge som droppet ut av skolen hadde de et tilbud hvor behandleren på BUP, i samarbeid med en NAV-ansatt stasjonert på Diakonhjemmet sykehus og ungdommen brukte arbeid aktivt i behandlingen. Ungdommer med milde, moderate eller alvorlige psykiske lidelser var i jobb og forholdsvis pessimistiske prognoser ble satt til side. Interessen for hvilke tiltak som benyttes og hva som har effekt var tent.

Hjertelig takk til min veileder Silje Endresen Reme. Du har måtte ta i bruk det fulle spennet av din dobbeltkompetanse, som både forsker og kliniker i møte med en tidvis bedrøvet, tidvis begeistret student. Du har vært raus med tid, tilbakemeldinger og bidrag.

En stor takk til Åshild Klepsvik og Martin Austin Stormoen som har bidratt med korrekturlesning og meget konstruktive innspill. Og takk til mine foreldre Torunn og Nils Inge Haus som har bidratt med både som har lest og heiet på meg.

Til slutt en stor takk til Vibeke. Du har tillatt at jeg for en periode har vært svært fraværende. Takk for all hjelp, omsorg, oppmuntring og toleranse for en b-versjon av meg. Jeg gleder meg til å bytte sko, når du skal levere oppgave.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	13
1.1	Ikke i jobb, utdanning eller opplæring	14
1.2	Hva vet vi?.....	14
1.3	Helse	16
1.4	Arbeidsmarkedstiltak	17
1.5	Teori	Feil! Bokmerke er ikke definert.
1.6	Manglende kunnskap	21
1.7	Problemstilling	22
2	TEORI	24
2.1	Anvendt samfunnspsykologi.....	24
2.2	Sosial�kologiens premisser	25
3	METODE	29
3.1	Strategi for litteratursøk og identifikasjon av studier	29
3.2	Inklusjon og eksklusjon av studier	31
4	RESULTATER	33
4.1	Inkluderte studier	33
4.1.1	Alegre, Casado, Sanz og Todeschini (2015)	33
4.1.2	Attanasio, Kugler og Meghir (2011).....	34
4.1.3	Bernhard og Kruppe (2012)	34
4.1.4	Borland og Tseng (2007)	35
4.1.5	Blundell, Dias, Meghir og van Reenen (2004).....	36
4.1.6	Card, Ibarrr�n, Regalia, Rosas-Shady og Soares (2011).....	37
4.1.7	Hardoy (2005)	37
4.1.8	Hägglund (2014).....	38
4.1.9	Jensen, Rosholm og Svarer (2003).....	39
4.1.10	Larsson (2003).....	40
4.1.11	Maibom, Rosholm og Svarer (2014)	40
4.1.12	Millenky, Schwartz og Rhodes (2014)	41
4.1.13	Schochet, Burghardt og McConnell (2008).....	43
4.1.14	Tanner et al. (2009)	43
4.2	Analyse av risiko for systematiske skjevheter	48
4.3	Oppsummering resultater etter intervensjonstype	49
4.3.1	Kvalifiserings- og opplæringsintervensjoner.....	49
4.3.2	Oppf�lgningstiltak	50
4.3.3	Lønns subsidier	51
4.3.4	Intensivtiltak	52
4.4	“Train and place” vs “place and train”	53
4.5	Resultater sammenfatning	53
5	DISKUSJON	54
5.1	Litteraturstudien oppsummert.....	54
5.2	Samfunnspsykologisk lys	55
5.3	Effekt i kontekst, begrenset av kontekst.....	58
5.4	Behov for videre forskning.....	59
5.5	Policy implikasjoner	60
5.6	Styrker og svakheter ved studien.....	61
5.7	Konklusjon	62
	Litteraturliste.....	64

Vedlegg / Appendiks..... 71

Word did not find any entries for your table of contents.

1 INNLEDNING

Oppvekst, utdanning og etter hvert arbeid, er slik vi har innrettet vårt samfunn, en naturlig forflytning. For mange går denne prosessen forholdsvis uproblematisk. For andre er den langt mer utfordrende og kanten mot utenforskapet nærmer seg. I følge Kuhn, Milasi og Yoon (2018) er arbeidsledighet blant unge (de under 25 år) på verdensbasis 13%. Det er tre ganger så høy arbeidsledighet som for voksne, som på verdensbasis ligger på 4,3%. Arbeidsledighet som indikator gir informasjon om hvor mange som er på utsiden av arbeidslivet, men for aldersgruppen unge er det ikke den eneste relevante indikatoren. Til tross for å være et relativt nytt begrep innen forskning har indikatoren «ikke i arbeid, under utdanning eller opplæring» (not in employment, education or training, NEET) blitt en relevant og betydningsfull indikator. Utover arbeidsledighet fanges det opp et bredere spekter av utfordringer unge står overfor enten de er i, utenfor eller på kanten av samfunnets foretrukne strukturer. I sin nyeste rapport viser International Labour Organization (ILO, 2019) at mer enn en av fem (21,1%) av unge i alderen 15-24 år er NEET. I FNs 8. bærekraftsmål, som omhandler anstendig arbeid og økonomisk vekst, er en av målsettingene en betydelig reduksjon av andelen unge som hverken er i arbeid, under utdanning eller opplæring innen 2020 (FN, 2018). De globale utsiktene viser en nedgang på 2% fra 2005 til 2018. ILO (2019) slår fast at med en slik progresjonen ikke vil nå målet nå innen 2020 og 2030 er en mer realistisk målsetting.

I vår del av verden, Europa, har det siden tidlig på 2000-tallet vært et stadig større fokus på denne gruppen unge. Tall fra Eurofond (2018) viser at 14,2% av befolkningen mellom 15-29 år ikke er i arbeid, utdanning eller opplæring, og kostnaden ble i 2015 beregnet til å være 142 milliarder euro i form av tapte inntekter og økte utgifter. OECD (2018) har gjort beregninger som viser at de nordiske landene har en forholdsvis lav andel NEET på under 10%, mot 14% som gjennomsnittet for OECD-landene. Den norske arbeidskraftundersøkelsen viser at 6% av unge mellom 15 og 29 år var NEETs. Blant ungdom mellom 15 og 19 år utgjør denne gruppen bare 2%, mens den utgjør 7% for de mellom 20-24 år og 9% for de mellom 25-29 år. Dette samsvarer med mønstre i Europa, hvor de yngste ungdommene har lavest andelen NEET og de eldste den største andelen (OECD, 2018). Dette forklares med at de yngste går på skole. Tall fra registerdata gir en andel NEET som er noe høyere enn det arbeidskraftundersøkelsen oppgir. Det skyldes i hovedsak at arbeidskraftundersøkelsen i større grad enn registrene fanger opp uformell utdanning og opplæring (Bø & Vigran, 2015). Fedoryshyn (2019) baserer seg på registerdata og viser til at

«115.000 eller 11% av unge i alderen 15-29, var utenfor arbeid, utdanning eller arbeidsmarkedstiltak(opplæring) i 2017». 30 % av disse mottok offentlige ytelser, inkludert helse relaterte ytelser, som er særlig forbundet med langvarig utenforskap. Andelen NEET er større i den delen av befolkningen som har innvandringsbakgrunn, men andelen med langvarig (>5år) NEET status er større i befolkningen forøvrig (Fedoryshyn, 2019). Mellom 7 og 11% av hvert årskull mellom 20 og 29 er utenfor arbeid, utdanning eller opplæring. Dette kommer i tillegg til 1,9% av befolkningen mellom 18 og 29 år som i 2017 var uføretrygdede (SSB, 2018). Grenselandet mot utenforskapet er kjent terreng for en betydelig andel unge, som er i fare for at tilværelsen uten arbeid, utdannelse eller opplæring blir permanent.

1.1 Ikke i jobb, utdannelse eller opplæring

Gruppen unge som beveger seg i dette grenselandet er svært differensiert og spørsmålet om hvor grensen til utenforskapet trekkes er av stor betydning. NEET består ikke av en homogen gruppe unge med like livskår og ressurser, men av ulike sub-grupper karakterisert av varierende grad av arbeidsmarkeds marginalisering og inaktivitet (Yates & Payne, 2006). Da begrepet vokste frem som et begrep i England tidlig på 1990-tallet ble det brukt om 16-18 åringer utenfor arbeid og utdannelse eller opplæring og i tråd med økt utbredelse ble den inkluderte aldersgruppen utvidet (Holte, 2018). Kritikere har trukket i tvil hvordan det operasjonaliseres, måles og hvilken nytte det er ment å ha når det tilsynelatende omfatter en så differensiert gruppe (Maguire, 2015). En av de store utfordringene for NEET som indikator er at det internasjonalt ikke er utarbeidet strenge retningslinjer for operasjonalisering eller måling (Elder, 2015). Imidlertid har bruken vedvart og retningslinjene er i større grad etablert. I litteraturstudien som foreligger er begrepet NEET definert i tråd med SSB og Eurofond sin definisjon som også er på linje med hvordan FN har definert det i sitt arbeid. Begrepet NEET gjelder i all hovedsak for unge mellom 15-29 år som ikke er i arbeid eller under utdanning eller opplæring. Andelen NEET tilsvarer den prosentandelen av populasjonen som ikke er ansatt (arbeidsledig eller inaktiv) og at de ikke har mottatt noen form for formell utdannelse i den aktuelle perioden. Tross tidvis uenighet om begrepets forskningstekniske utforming, er samtlige samstemte om at et større kunnskapsgrunnlag om unge som ikke er i arbeid, utdanning eller opplæring er sårt tiltrengt.

1.2 Hva vet vi?

Konsekvensene for de unge som opplever utenforskap, er ikke fullt ut kartlagt men et stadig større evidensgrunnlag gir indikasjoner. McKee-Ryan, Song, Wanberg og Kinicki (2005) finner i sin analyse at unge som blir arbeidsledige etter skolegang opplever betydelig nedgang i positive følelser og livstilfredshet. Samtidig fremkommer det en økning av psykiske helseplager, nesten i like stor grad som de som har vært langtids arbeidsledige og i betydelig større grad enn de som er i arbeid. Stadig mer forskning viser at det å stå utenfor jobb, utdanning eller opplæring som ung har negative konsekvenser på blant annet på helsen. Høy forekomst av vanlige psykiske lidelser som angst og depresjon, samt selvmordsrisiko og stoffmisbruk er observert hos unge som er NEET (Baggio et al., 2015; Benjet et al., 2012). Nåværende kunnskap indikerer at det er en assosiasjon mellom vanlige psykiske lidelser, rus og avhengighetsproblematikk, kriminalitet, antisosial adferd og NEET status blant unge (Baggio et al., 2015; O'Dea et al., 2014; Rodwell et al., 2018). Fergusson, McLeod og Horwood (2014) fant signifikant assosiasjon mellom lengde på arbeidsledighet og depresjon. Resultatene indikerte kausalitet i retning av at lengden på arbeidsledighet førte til økt risiko for negative psykososiale utfall som psykisk helse, avhengighets og rusproblematikk, samt ugunstige livshendelser og livstilfredshet. Goldman-Mellor et al. (2016) antyder at det er en gjensidig påvirkning, NEET status påvirker psykisk helse, men psykisk helse påvirker også NEET status. Ved en studie av samvariasjon mellom arbeidsledighet og selvmord blant unge (20-24 år) de siste 80 årene, fant forskerne en assosiasjon, særlig for menn (Morrell, Page & Taylor, 2001). Det er også funn som indikerer sammenheng mellom selvmord og det for unge å ufrivillig miste jobben (Milner et al., 2014).

Langtidseffektene av å være utenfor arbeid, utdanning eller opplæring er potensielt mange, og kun delvis kartlagt. Det nåværende evidensgrunnlaget for langtidseffekter av NEET status i ung alder på psykisk og fysisk helse i voksen alder, peker i retning av økt risiko for tidlig død, sykehusinnleggelse og dårligere psykisk helse (Feng, Ralston, Everington & Dibben, 2018; Hale, Bevilacqua & Viner, 2015; Ralston, Feng, Everington & Dibben, 2016). En annen konsekvens som følger av det å være utenfor arbeid, utdanning og opplæring i ung alder er at det er forbundet med lavere sannsynlighet for jobb samt hyppigere og lengre perioder med arbeidsledighet som voksne, som igjen er assosiert med en rekke negative helseutfall (Bäckman & Nilsson, 2016; Falch & Nyhus, 2011; Helbling & Sacchi, 2014; ILO, 2015).

Levekårsundersøkelsen viser at personer i utsatte sosiale grupper, deriblant de utenfor skole og jobb har betydelig mer psykiske plager enn den øvrige befolkningen (Myklestad, Rognerud & Johansen, 2008). Arbeidsledighet er i gjentatte metaanalyser forbundet med et

spekter av fysiske og psykiske helseproblemer, deriblant angst, depresjon, psykosomatiske symptomer og reduksjon i subjektivt velvære (Jin, Shah & Svoboda, 1995; McKee-Ryan et al., 2005; Paul & Moser, 2009). Tap av arbeid er forbundet med en betydelig forverring i psykisk helse, sammenlignet med de som forblir i arbeid (Gathergood, 2013). Forekomsten av selvmordstanker er høyere blant langtids-arbeidsledige enn for personer som er i arbeid (Claussen, 1998). Det fremkommer også at det er større forskjell i psykisk helse mellom sysselsatte og arbeidsledige enn det er mellom ulike yrkesgrupper (Myklestad et al., 2008; Overland, Glozier, Mæland, Aarø & Mykletun, 2006; Sanne, Mykletun, Dahl, Moen & Tell, 2003). Som en motsats til negative konsekvenser av å være utenfor arbeid fremkommer det i en metaanalyse av prospektive studier sterke indikasjoner på at arbeid har en positiv beskyttende effekt på psykisk helse generelt og spesifikt mot depresjon (van der Noordt, Ijzelenberg, Droomers & Proper, 2014). Arbeid kan virke forebyggende ved å imøtekomme psykososiale behov, gi opplevelse av mening i hverdagen og være av betydning for selvfølelsen (Stansfeld & Candy, 2006; Waddell & Burton, 2006). En oppsummerende review av forskning på arbeid og helse hos voksne viser at å være i jobb er positivt for den psykiske helsen. (Waddell & Burton, 2006, s. viii). Det er store mangler i forskningen, men med den kunnskapen vi nå har, er det mulig å se konturene av at utenforskap er assosiert med betydelige konsekvenser for den enkeltes fysiske og psykiske helse.

1.3 Helse

Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer helse som «en tilstand av fullstendig fysisk, mentalt og sosial velvære og ikke bare fravær av sykdom og lyte» (Braut, 2018). I en helsefaglig sammenheng er det utfordrende med en slik definisjon, da en betydelig andel havner utenfor kategorien frisk og svært mange tilsynelatende trenger helsehjelp. Samtidig åpner den definisjonen for en bredere forståelse av begrepet helse, og med det en bredere forståelse av hva som er helsebringende og hvor de helsebringende tiltakene skal iverksettes. Major et al. (2011) utarbeidet på vegne av folkehelseinstituttet en rapport om forebygging av psykisk helse i Norge. Her trekkes det frem at både skole og arbeid gir tilhørighet, felleskap, opplevelse av mestring, samfunnsdeltagelse og en rekke andre positive psykiske helsefremmende effekter. De poengterer at man ved tap av skole eller jobb står i fare for å miste mange av de helsefremmende effektene. Deres slutning er at et av de viktigste helseforebyggende tiltakene er å opprettholde høy sysselsetting.

Å forebygge vil i denne sammenhengen være å motvirke at unge havner utenfor arbeid, skole eller opplæring. Dette er i tråd med WHO sin definisjon av helse og syn på hvor de helsefremmende og forebyggende tiltakene burde iverksettes. En slik tenkning utfordrer en rekke aspekter. Tradisjonelt har helsevesenet vært organisert etter en hjelpesøkende modell. Den som trenger hjelp må selv erkjenne det og deretter oppsøke det (Idsøe, Keles, Bringedal, Børve & Ogden, 2018). Dersom helseforebyggende tiltak skal iverksettes, kan ikke de med kunnskap om hvem som er i risikogruppen og hvordan forebygge, arbeide reaktivt. Om helsevesenet skal trå ut av sin sfære må det være koordinert med andre instanser. Dersom arbeid i større grad skal benyttes som et forebyggende og/eller behandlende virkemiddel utfordres det tradisjonelle synet på at det er skjermete arbeidsplasser og ikke arbeidsplasser i ordinære virksomheter som egner seg i rehabilitering og behandling (NOU 2012:6, 2012). Det utfordrer igjen samfunnets struktur og manglende samhandling mellom samtlige involverte instanser (Halvorsen, Hansen & Tägtström, 2012; Schafft, 2009, s. 42)

1.4 Arbeidsmarkedstiltak

Om det ikke har vært forebygging mot at unge havner utenfor arbeid, utdanning eller opplæring som har vært intensjonen, har tiltak for å sikre høy sysselsetting vært benyttet i mange tiår. Helseperspektivet har tradisjonelt ikke vært framtrødende. Det har primært blitt sett i sammenheng med arbeidsmarkedspolitik, sysselsetting, økonomisk utvikling og prioriteringer av samfunnets ressurser (Heckman, Lalonde & Smith, 1999). Det er stor variasjon mellom kontinenter og nasjoner, men de fleste har innrettet seg slik at det i utgangspunktet er opp til hver enkelt å forsørge seg selv. Dette er også hovedlinjen i den norske arbeids og velferdspolitikken (Hyggen, 2015). I velferdsstater der enkeltpersoner eller familier ikke klarer å forsørge seg selv, får de fleste tilgang til ulike velferdsytelser som gir myndighetene innblikk i hvem som strever med tilgang til arbeidsmarkedet (Hardoy, Røed, von Simson & Zhang, 2016) og muligheter til å iverksette tiltak for å sikre høy sysselsetting.

Arbeidsmarkedstiltak er en samlebetegnelse på ulike tiltak som skal underbygge hovedlinjen i arbeidspolitikken og som myndighetene kan benytte seg av (Arbeids- og sosialdepartementet, 2017). Både i Norge og internasjonalt har arbeidsmarkedstiltak vært flittig brukt i lang tid og i litteraturen er den primært inndelt i passive (langvarige trygdeytelser av ulik art) og aktive tiltak. Heckman et al. (1999) oppsummerer 30 år med aktiv arbeidsmarkedspolitik, hovedsakelig fra USA, for å integrere arbeidsledige og andre økonomisk vanskeligstilte inn i arbeidsmarkedet. De beskriver tiltakene hjelp til jobbsøking,

subsidier og jobb-trening som den aktive arbeidsmarkedspolitikkenes hjørnesteiner. De primære tiltakene dagens arbeidsmarkedspolitik benytter seg av er i stor grad en videreføring og de er inndelt i tre brede kategorier;

Kvalifiserings og opplæringstiltak bestående av klasseromsundervisning, arbeidspraksis eller en kombinasjon av de to. Tiltakene er heterogene hva gjelder lengde og innhold. Målsetningen er at individet skal utvikle eksisterende eller tilegne seg nye relevante ferdigheter, slik at man på den måten blir en aktuell arbeidstaker og kan bli ansatt. Arbeidspraksis i relevante bedrifter kan også gi en «fot-i-døra-effekt» slik at praktikanten kan få en jobb.

Oppfølgingstiltak består i hovedsak av tettere oppfølging i varierende grad. Noen typer tiltak gir oppfølging fra en saksbehandler og/eller mentor, ofte i kombinasjon med hjelp til å søke på jobber. Tiltakenes primære hensikt er å øke motivasjonen og/eller forpliktelsen til å søke på en jobb. Ofte medfølger det en tettere kontroll med at denne typen aktiviteter gjennomføres og enkelte tiltak har implisitte eller eksplisitte trusler om sanksjoner dersom det ikke gjennomføres.

Lønnstilskudd eller subsidier medfører at det offentlige for en periode betaler deler eller hele lønnsutgiften arbeidsgiveren får ved å ansette en på tiltak. Virkemiddelets intensjon er å gi et finansielt insentiv for arbeidsgiveren til å ansette en med en relativ lavere produktivitet, og eventuelle kostnader til ekstra opplæring som kan forekomme (Caliendo & Schmidl, 2016; Regjeringen, 2017).

Typen aktive arbeidsmarkedstiltak handler primært om «hva», men det er også relevant å vurdere «hvordan» et tiltak gjennomføres. Pilling (1991, s. 109-113) argumenterer for et tradisjonelt medisinsk syn på rehabilitering når han beskriver bruk av arbeid i rehabiliteringsprosessen for personer med psykiske lidelser. Han vektlegger behovet for lang forberedelsestid på skjermede arbeidsplasser og gradvis tilvenning, så jobbsituasjonen ikke blir overveldende da det kan føre til forverring. En slik type tilnærming kan kalles «train and place» og rasjonale baserer seg på at individet tilegner seg nødvendige ferdigheter i kontrollerte omgivelser, i forkant av å begi seg ut i reelle situasjoner. Til tross for at mange av de som deltar i arbeidsmarkedstiltak ikke har alvorlige psykiske lidelser, har den gradvise tilnærmingen hvor ferdigheter eller kunnskap skal tilegnes i «skjermede» omstendigheter åpenbare likhetstrekk. Mange kvalifiserings og opplæringstiltak er utformet etter denne modellen.

Motsatsen kalles «place and train» og har sin opprinnelse i bruk av arbeid som terapeutisk virkemiddel i rehabilitering av personer med psykiske lidelser. Essensen i denne

tilnærmingen er å først identifisere individets mål for så å hjelpe personen raskt inn i en reell jobb-situasjon samtidig som man tilbyr den støtten og treningen som er nødvendig for at de skal oppleve mestring (Corrigan & McCracken, 2005). Et av mange argumenter for denne tilnærmingen er at trening i en reell situasjon trolig gjør læring og tilpasning mer interessant. Av de overnevnte arbeidsmarkedstiltakene er det hovedsakelig lønns subsidier som er utformet etter dette prinsippet. I en metaanalyse peker forfatterne på at en «place and train» tilnærming var mer enn dobbelt så effektiv som «train and place» tilnærming til å hjelpe personer med alvorlige og moderate psykiske lidelser ut i ordinært arbeid (Modini et al., 2016). Også en norsk systematisk oversikt viser best effekt av denne typen tilnærminger (Nøkleby, Blaasvær & Berg, 2017). Trolig er både «hva» og «hvordan» av betydning når intervensjoner skal utformes.

1.5 Teorigrunnlag

I søken etter løsningsforslag på en gitt problemstilling, er problemforståelsen førende. Hvordan et problem forstås påvirkes av hvilket utgangspunkt problemet sees fra. Problemforståelsen av NEET og de tilhørende utfordringene påvirkes av hvilket teoretisk ståsted som ligger til grunn. I møte med en så differensiert gruppe, er det nødvendig at den teoretiske forståelsen evner å ta opp i seg problemstillingen om at individer har ulike utfordringer med tilhørende ulike løsninger. I denne systematiske litteraturstudien brukes samfunnspsykologisk forståelse som teoretisk rammeverk. Schjødt og Skutle (2013) hevder samfunnspsykologien «handler om samfunnets innvirkning på vår psyke, vår helse og vårt velvære, og på hvilken måte vi kan påvirke og legge til rette for et best mulig liv, både for enkeltindividet og for lokalsamfunnet». De poengterer at med samfunnspsykologiske briller evner forskeren å se hvordan ytre samfunnsmessige faktorer påvirker individet. «Det er samspillet mellom disse ytre faktorene og enkeltmennesket som er psykologisk interessant; hvordan en slik samhandling kan styrke menneskets helse og velvære, eller være en belastende faktor» (Schjødt & Skutle, 2013).

Samfunnspsykologien er i sin natur tverrsektoriell ettersom de faktorene som påvirker mennesket befinner seg i ulike sektorer. Dette gjør samfunnspsykologien egnet til forståelse på tvers både etater og faglige skillelinjer (Sorensen, Emmons, Hunt & Johnston, 1998). I møte med en tverrsektoriell problematikk som unge utenfor arbeid og utdanning eller opplæring er, bringer dette perspektivet med seg en forståelse for enkelte av problemene som over tid har vært en hemsko for best mulig hjelp til denne gruppen. I tråd med WHO's

definisjon av helse påpeker Major et al. (2011) at flere av faktorene som påvirker helsen ligger utenfor helsesektoren. Dette fordrer at dersom god forebygging av psykisk helse skal kunne forekomme, er det helt nødvendig å overskride de tradisjonelle sektorielle grensene. Problemstillingen med unge utenfor arbeid, og utdanning eller opplæring påvirkes av mange faktorer i ulike sfærer og det rammeverk som benyttes må kunne beskrive disse sammenhengene.

I Batesons «Steps to an ecology of mind» (1972) bruker han begrepet «kontekst» i betydningen forståelsesramme. Hans påstand er at konteksten er rammene som handlingen eller utsagnet må forstås innenfor, da det kan ha en helt annen betydning i en annen kontekst. Når objektet av interesse, eller den man ønsker å hjelpe står i en kontekst hvor psykologiske, økonomiske, relasjonelle og politiske faktorer påvirker, må de tas med i betraktningen. Urie Bronfenbrenner lanserte i 1979 sin «systems theory» hvor interaksjon mellom mikro-, meso- og eksosystemet benyttes for å forklare mennesket atferd (Mittelmark & Hauge, 2003). I konteksten av NEET ungdom vil faktorer av betydning kunne involvere problemer i familien feks i form av omsorgssvikt eller vold (mikrosystemet), et tøft skolemiljø preget av gjengkultur (mesosystemet), hvordan politi og domstoler behandler unge (eksosystemet) og hvilke normer og verdier samfunnet har om arbeidsdeltakelse (makrosystemet). Albert Banduras «sosial kognitiv teori», er et bidrag til forståelsen av hvilke faktorer som påvirker menneskers atferd og hvordan man kan intervensjonere for å endre den. Han vektlegger hovedsakelig det sosiale miljøet men adresserer i liten grad de fysiske omgivelsene eller påvirkning fra samfunnet (McAlister, Perry & Parcel, 2008).

McLeroy, Bibeau, Steckler og Glanz (1988) presenterer en videreutvikling av Bronfenbrenner i sin økologiske modell for helsefremmende arbeid. Den sosial-økologiske modellen (sosial-ecological modell) er forskjellig fra Bronfenbrenners opprinnelige modell, ved at den på samme måte som Bandura søker å guide i utformingen av intervensjoner, men i større grad enn Bandura vektlegger omgivelsenes betydning på samme måte som Bronfenbrenner (Salihu, Wilson, King, Marty & Whiteman, 2015). McLeroy et al. (1988) konstaterer at det er individets atferd som er av interesse, men ikke en enkelt årsak til problemene. I en interaksjon mellom individuelle faktorer, relasjoner, nettverk, statlige institusjoner og storsamfunnet oppstår det utfordringer som de berørte reagerer ulikt på. De presenterer fem systemer av betydning for helseforebyggende intervensjoner; interpersonlige faktorer, intrapersonlige faktorer, institusjonelle faktorer, samfunnsstrukturer og offentlig politikk. Den økologiske modellens hovedintensjon er å bidra til utformingen av intervensjoner som systematisk kan iverksette virkningsfulle endringsmekanismer i flere

systemer. Slik legger det det teoretiske ståstedet føringer for problemforståelsen og det tilhørende løsningsforslaget.

1.6 Manglende kunnskap

Om intervensjoner i ulike systemer og på tvers av faglige og sektorielle skillelinjer skal ha effekt, må involverte instanser ha et godt samarbeid. Det har vist seg å være utfordrende å koordinere innsatsen til skole, helse, arbeid og velferdsinstanser. I en rapport som vurderer samarbeidet mellom kommune, helsetjeneste og velferdsetaten pekes det på at lite tverrsektorielt samarbeid er en stor utfordring (Flermoen, 2006). Det har de senere årene blitt pekt på behovet for tverrsektorielt samarbeid og koordinering (Hardoy et al., 2016). Schafft (2009, s. 42) s.42 påpeker at arbeidsmarkedstiltak i regi av NAV er et av tiltaksområdene som er lite koordinert med helse-sosial og omsorgstjenester fra kommune og fylke. Det er tatt strukturelle grep blant annet i form av NAV reformen, som hadde til hensikt å samordne og koordinere helse og sosialtjenester. Imidlertid fremstår ulik målstyring, ulike hensyn og manglende forståelse for hverandres kompetanser og tilbud som barrierer for samhandling mellom de involverte instanser (Hardoy et al., 2016). Schjødt og Skutle (2013) påpeker at rollen som samfunnspsykolog ligger i spennet mellom overordnet systemarbeid og allmenpsykologens direkte og individuelle pasientarbeid. Problemstillingen med unge som havner utenfor krever et overordnet blikk med fokus på hvilke samfunnsmessige faktorer som påvirker og mer allmenpsykologisk og pasientorientert kunnskap om hvilke tiltak som kan ha effekt.

Kunnskapen om hva som har effekt på unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring har i lang tid vært usikker. Heckman et al. (1999) finner få gode effektevalueringer. Det har imidlertid de siste 20 årene har vært en økende interesse for metodisk robust kunnskap om intervensjoners og programmers effekt. Det har ført til en forbedring av metodologi og datakvalitet i mikroøkonomiske evalueringer av arbeidsmarkedstiltak og andre tiltak (Card, Kluge & Weber, 2010). Dette har imidlertid ikke vært tilfellet i like stor grad innen velferdsfeltet. Her har det vært liten tradisjon for effektevaluering av ulike tiltak og vår kunnskap om hvilke tiltak som virker er derfor begrenset. Schafft (2009, s.11) konstaterer at det kun er de senere årene det er publisert studier i Skandinavia som omhandler arbeidsrettet integrering og rehabilitering av personer med psykiske lidelser. Major et al. (2011) påpeker i sin rapport fra folkehelseinstituttet at deres gjennomgang av evaluerings-og tiltaksforskningen har tydeliggjort et behov for mer kunnskap, under forutsetning av at dersom en større del av

det helsefremmende og forebyggende arbeidet gjøres forskningsbasert vil det trolig gi bedre resultater. Det er et behov for å øke omfanget og bedre den metodiske kvaliteten på denne typen forskning for å hjelpe individene og forvalte samfunnets ressurser på best mulig måte. Schjødt og Skutle (2013) hevder at samfunnspsykologi i liten grad har tradisjon for å være en kritisk røst. Imidlertid kan det virke som et behov for å kritisere det tilsynelatende svake evidensgrunnlaget om effekten av tiltakene som ungdom gjennomgår. Når det i tillegg er mangelfull samhandling på tvers av etater, fremstår det usikkert i hvilken grad vi evner å yte den beste tilgjengelige hjelpen til ungdommer utenfor arbeid, utdanning eller opplæring.

1.7 Problemstilling

Det overordnede målet for denne studien var å undersøke effekten av tiltak rettet mot NEET. Den foreliggende systematiske litteraturstudien gjennomgår litteratur som presenterer intervensjonsstudier rettet mot gruppen unge som ikke er i arbeid eller under utdanning eller opplæring. Litteraturen og problemstillingene ligger i skjæringspunktet mellom ulike fagdisipliner som økonomi, psykologi, velferd, samfunn og politikk og de inkluderte studiene er hentet fra fagfeltene velferd, økonomi og psykologi. Ved å systematisk sammenstille forskning, for så å vurdere resultatene i lys av et samfunnspsykologisk rammeverk er litteraturstudiens hensikt å presentere en forståelse av funnene som foreligger og bidra til å gi retning for ny og nødvendig forskning. Vel vitende om at belastningen og kostnadene, for både individet og samfunnet, er store ved psykiske lidelser vil selv en liten reduksjon i antallet nye tilfeller gi stor gevinst (Major et al., 2011). For å kunne både hjelpe og forebygge på best mulig måte er det behov for inngående kunnskap om hva som virker for denne gruppen unge som har livet fremfor seg.

Det overordnede målet med studien var å undersøke hvilke arbeidsmarkedstiltak som hadde dokumentert effekt på unge utenfor jobb, utdanning eller opplæring (NEET). Studien hadde følgende forsknings spørsmål:

1. Hvilke arbeidsmarkedstiltak har best effekt i form av økt arbeidsdeltakelse, lønn eller utdanning i gruppen av unge som er NEET?
2. Hva karakteriserer de mest effektive tiltakene?
3. Hvordan kan samfunnspsykologisk teori bidra til å belyse studiens funn?

Denne litteraturstudien er strukturert som følgende: I del to følger en redegjørelse for det teoretiske grunnlaget. I del tre en beskrivelse av metoden benyttet i studien. Deretter følger

del fire med sammenfatninger av de inkluderte studiene, biasanalyse og resultater. I den femte delen diskuteres resultatene og potensielle implikasjoner for videre forskning før konklusjon.

2 TEORI

I denne delen gis et kort rasjonale for valg av teoretisk fundament, før den spesifikke teoretiske modellen presenteres.

2.1 Anvendt samfunnspsykologi

Samfunnspsykologien vokste frem i USA på 1960-tallet. Et tiår hvor misnøye med den sosiale, økonomiske og politiske tilstanden kom til overflaten (Wolff, Swift & Johnson-Hakim, 2015). I tråd med folkeopinionen var samfunnspsykologien kritisk og fokuserte på forhold som bidro til urettferdighet og uhelse, og den ble til dels politisert (Schjødt & Skutle, 2013). Wolff et al. (2015, s. 5) beskriver at samfunnspsykologien brakte med seg et nytt perspektiv hvor problemer og utfordringer, både psykologiske og andre, ble vurdert som om de hadde flere lag med årsaker. En kjerneantagelse er sammenhengen mellom kontekstuelle forhold, menneskelig atferd og velvære (Stokols, 1996). Når et samfunn, lokalt, nasjonalt eller internasjonalt, møter utfordringer, ligger løsningen sjeldent hos enkeltmennesket. Schjødt og Skutle (2013) argumenterer for at det de kaller den *samfunnspsykologiske utfordringen* ligger i å skape forståelse for at samfunnsproblemer ikke løses individuelt, men nettopp i kombinasjon med det strukturelle.

I tråd med vitenskapelig utvikling tvinger det seg fram en erkjennelse av at virkeligheten ofte er mer kompleks enn gårsdagens modeller evnet å beskrive seg frem. Den bevegelsen er mulig å gjenkjenne når synsfeltet utvides fra individ til også å inkludere kontekst. En mer integrert forståelse av individuelle og kontekstuelle faktorer preger forskning på mange ulike felt som faller inn under den brede forståelsen av helse. I forskning på og arbeid med spesialpedagogiske tilnærminger (Tangen, 2008), røykeslutt (De Vries et al., 2003), fysisk aktivitet (Brownson, Baker, Housemann, Brennan & Bacak, 2001; Elder et al., 2006), overvekt (Egger & Swinburn, 1997) og seksualatferd (DiClemente, Salazar & Crosby, 2007; Latkin & Knowlton, 2005; Salazar et al., 2009) er bruk av sosialøkologisk teori utbredt. Loisel og Côté (2013, s. 59-60) argumenterer for at sammenhengen mellom helse, arbeid og økonomisk utvikling er så sterk, at det å opprettholde en høy arbeidsdeltagelse er det helt nødvendig. For å klare det må arbeidet med å motvirke at personer som blir sykemeldt eller får en redusert funksjon forsvinner ut av arbeidsstyrken, uavhengig av årsak til sykemelding, intensiveres. Costa-Black, Feuerstein og Loisel (2013) argumenterer for en mangefasettert etiologi for redusert funksjon bestående av komplekse sammenhenger mellom risikofaktorer hos individet, på arbeidsstedet og ulike sosiale og samfunnsnivåer. Costa-Black

et al. (2013) presenterer for eksempel prognostiske studier på arbeidsskader som viser at psykososiale faktorer hos den ansatte selv og på arbeidsstedet, samt samfunnsfaktorer som forsikrings- og trygdeordningene har større betydning for prognosen, enn den utløsende hendelsen eller skaden. Faktorene som påvirker folk som strever med å fungere i jobb, enten det er sykemeldte eller unge utenfor arbeid, utdannelse eller opplæring er ulike, men det er tydelig evidens for at interaksjon mellom individ og kontekst er av stor betydning (S. Shaw, 2001; Truchon, 2001; Turner, Franklin & Turk, 2000; Waddell, Burton & Main, 2003, s. 18). Det har vist seg vanskelig å oppdrive litteratur som bruker en sosialøkologisk tilnærming til å forstå problematikken med NEET og hvilke faktorer som påvirker, men det finnes litteratur som bruker dette teoretiske rammeverket på tilgrensende problematikk.

2.2 Sosialøkologiens premisser

Stokols (1992) har befattet seg med sosial-økologisk teori i store deler av sin karriere som psykolog. Han postulerer fire grunnforutsetninger som den sosial-økologiske modellen for forståelse av helsefremmende atferd hviler på. For det første; individers atferd er under mangfoldig påvirkning av personlige faktorer som psykologiske, biologiske og atferdsmessige karakteristika, samt det fysiske og sosiale miljøet. For det andre; miljøene er i seg selv komplekse og flerdimensjonale ved at de består av fysiske og sosiale elementer. Individets oppfatning/persepsjon av miljøet vil kunne avvike fra det objektive miljøet. Miljøene kan beskrives ved bestemte karakteristika, eller ved en sammensetning av flere karakteristika. For det tredje samspill mellom individet og miljøet kan beskrives på flere aggregeringsnivå, for eksempel individ, familie, skole, lokalmiljø eller landsbasis. Stokols påpeker til sist at det eksisterer en gjensidig kausal påvirkning i ulike relasjoner mellom individ og miljø, hvor atferd påvirkes av og påvirker miljø, både direkte og indirekte, via både psykologiske og sosiale mediatorer (Ommundsen & Samdal, 2008).

En styrke ved det sosial-økologiske rammeverket er at det i tillegg til overordnede premisser, foreligger en forståelse av ulike systemer som påvirker individet og med det føringer for utforming av intervensjoner for å fremme atferdsendring. McLeroy et al. (1988) har konkretisert det overnevnte rammeverket ytterligere og definert fem systemer av betydning i sin modell (se figur 1). I det følgende avsnittet er det på de ulike systemene ført inn forslag til hva et tiltak rettet mot NEET kunne fokusert på. Av plasshensyn, og av hensyn til denne studiens fokus, er det fokusert på intervensjon for å få de unge i jobb.

Personlige faktorer; Dette systemet omfatter fysiske, psykologiske, biologiske og personlige overbevisninger og oppfatninger. Intervensjoner i dette systemet retter seg mot individets ressurser og interesser. Det gjøres kartlegging av barrierer vedkommende opplever og det gis tilbud om nødvendig emosjonell og praktisk støtte for å fremme motivasjon og mestringstro som trengs for å komme i jobb. Det er i dette systemet klassiske psykologiske intervensjoner har sitt fokus. Eksempelvis kognitiv atferdsterapi hvor det arbeides med individet og hans/hennes kognitive barrierer.

Mellompersonlige faktorer; I dette systemet er det betydningsfulle andre som påvirker. Det kan være personer i familien, venner og nettverk. Personer individet har en relasjon til, som jobber på skolen eller i helsevesenet kan utgjøre en viktig del av det mellompersonlige nivået. Personene på dette nivået antas å kunne påvirke individets holdninger og atferd. Intervensjoner som ønsker å påvirke i dette systemet tar sikte på å støtte de betydningsfulle andre. Familie, venner eller ansatte i offentlige instanser som kommer i kontakt med individet kan kjenne til tilbud og alternativer. Direkte eller indirekte hjelpes individet i kontakt med en arbeidsgiver eller en som kan formidle kontakt med en arbeidsgiver. Multisystemisk terapi er et eksempel på en intervensjon som også intervensjoner i dette systemet, ved at det settes inn betydelige ressurser for å utruste de som står rundt ungdommen. I hvilken grad det finnes tilsvarende tilbud for unge over 18 og hvor fokuset er på jobb er ukjent.

Institusjonelle faktorer: Det institusjonelle nivået utgjøres av arbeidsplass og offentlige instanser som skole, sosialetat, helsevesen og andre. Tiltak på dette nivået tar sikte på å påvirke de ulike institusjonene slik at de er i stand til å hjelpe individet ut i arbeid. Oppfølgingstjenesten i videregående skole er et eksempel på et tilbud som intervensjoner på dette nivået. De har ansvar for å følge opp ungdommers rett til opplæring selv om de ikke søker, har avsluttet før endt utdannelse eller er arbeidsledig. Oppfølgingstjenesten er en rådgivende og veiledende instans som kan bidra med yrkes- eller utdanningsvalg, eller tilbud om arbeid, opplæring eller annen sysselsetting (Utdanning.no, 2018).

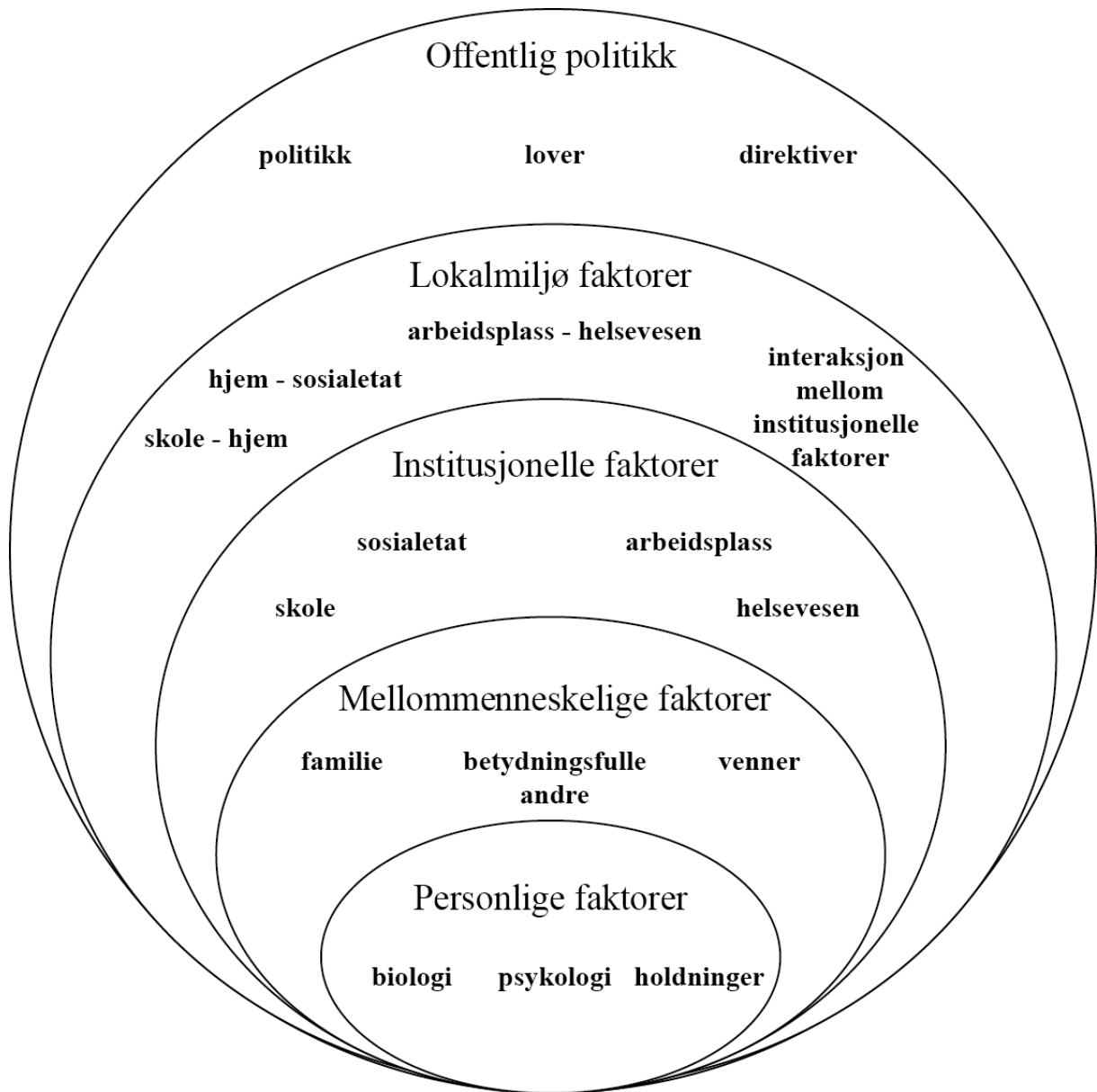
Lokalmiljøfaktorer: Dette nivået utgjøres av samhandlingen mellom institusjonene på det institusjonelle nivået og familien (som en enhet). Det kan være samhandlingen mellom hjem, skole, NAV i en gitt kommune. Lokalmiljøet kan være geografisk avgrenset(lokalt/nasjonalt) eller demografisk. Befolkningens normer og holdninger påvirker på dette nivået. Tiltak på dette nivået tar sikte på å sikre god samhandling mellom institusjoner slik at det sikres en koordinert innsats på tvers av sektorer. I tilfellet med en arbeidsledig ungdom ville det vært sikret at sosialetaten, arbeidsplass og eventuelt helsevesen

er involvert i en koordinert innsats. Eksisterer det i lokalmiljøet en holdning om at arbeid ikke er hensiktsmessig, vil det være viktig å jobbe med holdningsendring.

Offentlig politikk: Det politiske nivået legger de ytterste og førende rammene som de andre nivåene må operere innenfor. Det består av overordnede lover og mer lokale/sektorielle direktiver. Intervensjon på dette nivået tar sikte på å endre/påvirke disse ytre rammene. Det kan være ved å påvirke politikken som føres for arbeidsledige ved at det i større grad kompenseres økonomisk for tapte inntekter som oppstår ved deltagelse på arbeidsmarkedstiltak. Eventuelt om statsministeren følger opp sitt utspill om at flere med nedsatt funksjon eller hull i CV'en skal få jobb i staten (Spence & Ask, 2019). Det vil kreve både juridisk og politiske endringer.

Den sosial økologiske modellen belyser på denne måten de sosiokulturelle faktorene, miljøfaktorer, samfunnsstrukturer og kobler det til individet og dets personlige og biologiske faktorer (Salihu et al., 2015). Det er forventet at når tiltak på flere nivåer trekker i samme retning øker effekten (Sallis, Owen & Fisher, 2008, s. 466).

I tråd med den samfunnspsykologiske utfordringen (Schjødt & Skutle, 2013) om å være bevisst samspillet mellom individ og kontekst benytter denne litteraturstudien det teoretiske grunnlaget som har vært fundamentet for helsefremmende og forebyggende tiltak, til å belyse intervensjoner og effekt i møte med unge utenfor arbeid og skole eller opplæring.

Figur 1 Figuren illustrerer de fem nivåene belyst av McLeroy et al. (1988), sammen med hvilke faktorer som eksisterer på hvert nivå (fremhevet i fet-skrift).

3 METODE

Et forskningsprosjekt som implementer tiltak og vurderer effekten gjennomgår en rekke steg. Hvert steg i prosessen kan i større eller mindre grad påvirkes av systematiske skjevheter eller metodiske feil som vil kunne påvirke studiens reliabilitet og validitet. Streng metodiske krav til prosessen som leder frem mot resultatet antas å gi et mer robust resultat, som i minst mulig grad er påvirket av noe annet enn intervensjonens effekt. Evidenshierarkiet for intervensjonsstudier rangerer studier basert på den metodiske kvaliteten som ligger til grunn for et studiets design og med det robustheten i studiens funn (Del Mar, Hoffmann & Glasziou, 2017). Blant gjeldene design egnet for effektvurdering av intervensjoner har studier som er randomisert kontrollert de strengeste metodiske kravene og med det de mest robuste funnene. Randomiserte kontrollerte studier ligger nest øverst i evidenshierarkiet, kun overgått av systematisk review. En systematisk review er designet slik at enkeltsutider sammenfattes og robuste funn syntetiseres og konklusjoner baseres på et bredere evidensgrunnlag. Gevinsten av å sammenstille kunnskap på et felt er tosidig. Det gir kunnskap om hvilke tiltak som har vist seg å være effektive, samtidig kan en slik sammenstilling rette søkelyset mot aspekter det ikke foreligger kunnskap om (Noble & Smith, 2018).

Ved å fremstille studier som er metodisk robuste og syntetisere resultatene til bredere evidensgrunnlag er det mulig å trekke slutninger om hva som er «beste forskningsevidens». Det er utbredt i kliniske faggrupper, og den norske psykologforeningen har tilsluttet seg en prinsipperklæring om å arbeide etter evidensbasert praksis som baserer seg på beste forskningsevidens (Norsk psykologforening [NPF], 2007). I tråd med evidenshierarkiet og fremgangsmåten for evidensbasert praksis har denne litteraturgjennomgangen systematisk vurdert de inkluderte studiene og syntetisert funn fra enkeltstudiene, med den hensikt å redegjøre for eksisterende og manglende kunnskap om tiltak rettet mot unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring.

3.1 Strategi for litteratursøk og identifikasjon av studier

Den forelagte litteraturgjennomgangen fulgte en søkestrategi som er i tråd med anbefalingene for systematiske reviews i helseforskning (Khan, Kunz, Kleijnen & Antes, 2003).

Litteratursøket ble utført i april 2018 gjennom søkemotorene til databasene PubMed, PsycINFO og Web of Science. Litteratur fra andre kilder ble inkludert i etterkant av dette, etterhvert som relevant litteratur ble undersøkt. Kriterium for søket var at artikkelen var skrevet på engelsk, publisert i et tidsskrift og ikke eldre enn 20 år (1998). Begrunnelsen for en

slik innsnevring av søket er at majoriteten av vitenskapelige artikler publiseres på engelsk og at oversettelse fra andre språk vil kunne føre til feilaktig gjengivelse. Kvaliteten på forskningen som er gjort er av betydning og artikler publisert i tidsskrift har blitt vurdert god nok til å bli publisert. Ut ifra en forståelse av at tiltak tilpasses spesifikke problemstillinger i det samfunnet de implementeres i, ble det for dette søket satt en grense på 20 år. Dette for å sikre at tiltakene i størst mulig grad er relevante for aktuelle problemstillinger. En rekke av tiltakene er tidssensitive da politikk, myndighetenes prioritering og organisering av aktuelle tjenester endres over tid. I tillegg ble det lagt til artikler identifisert gjennom søk på internett (f.eks Google Scholar) og fra referanselister i sammenfattende artikler, meta-studier og relevante enkeltstudier.

Tabell 1

Søkestrategi

ID	Ord benyttet i søkemotor
1.	young*
2.	youth*
3.	adolescen*
4.	teen*
5.	transition age
6.	1 or 2 or 3 og 4 or 5
7.	educat*adj3 employ* adj3 training
8.	educat* adj3 employ*
9.	NEET*
10.	vocational*
11.	7 or 8 or 9 or 10
12.	outcome
13.	intervention*
14.	prevent*
15.	evaluation*
16.	12 or 13 or 14 or 15
17.	6 and 11
18.	11 and 16
19.	6 and 11 and 16
20.	19 and 1998:2018(sa_year)

Søket var sentrert rundt tre søkestrenger. Et søkeord for aldersgruppe, et knyttet til NEET-status og et knyttet til typen studie. I de søkemonitorene det var mulig (PubMed og PSycINFO) ble «adjunction» brukt. Dette gir mulighet for at ordene ikke må komme i rekkefølge men at det kan være noen ord inntil tre ord mellom. I dette tilfellet inntil 3 ord. Dette i et forsøk på å inkludere artikler som omtaler tematikken men ikke bruker den eksakte formuleringen «NEET».

3.2 Inklusjon og eksklusjon av studier

Eksklusjonskriteriene ble utformet rundt prinsippene populasjon, intervensjon, sammenligning og utfall (PICO= population, intervention, comparison, outcome).

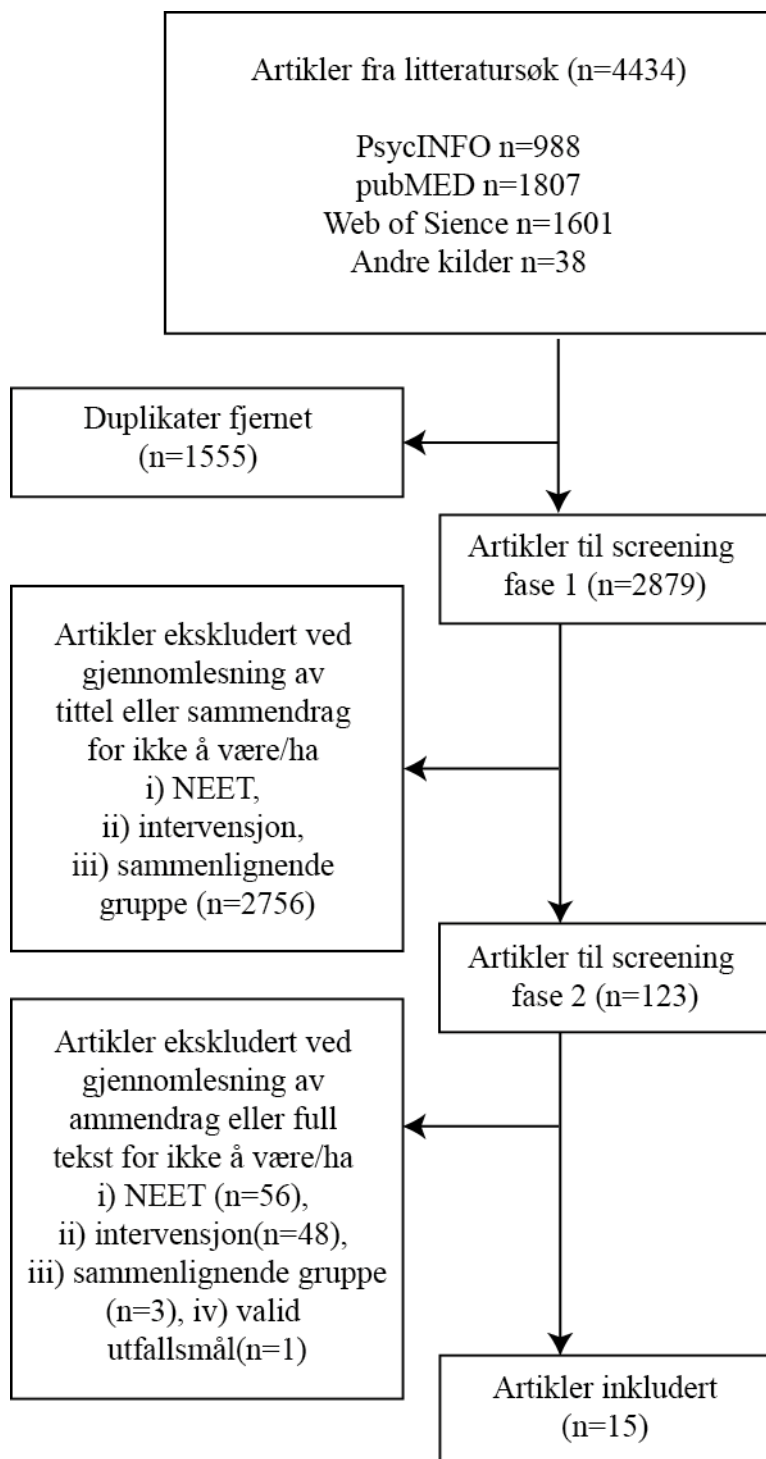
Populasjonen av interesse for denne litteraturstudien var unge mennesker mellom 16 og 29 år, som ikke var i arbeid, utdanning eller opplæring på den tiden intervensjonen ble gjennomført. Det var ingen restriksjoner i forhold til i hvilke land studien ble utført. Et mål for oppgaven er å se på den fulle bredden av tiltak rettet mot denne populasjonen og det ble derfor ikke lagt noen restriksjoner på hva slags type tiltak som ble utført.

Enhver intervensjon rettet mot en gruppe bestående av kun NEET, eller hvor NEET utgjorde en del av populasjonen og hvor resultater for den delen er oppgitt, er inkludert i studien.

Hva gjelder design er det i denne litteraturstudien kun inkludert studier hvor det foreligger en kontroll eller sammenligningsgruppe (inkludert ordinær oppfølging) og hvor tilordningen til denne gruppen er eksperimentelt eller kvasieksperimentelt utført (studier med matchende tilordning til kontrollgruppen er inkludert).

Utfallsmål av primær interesse var sysselsetting og utdanning. Sekundærutfall var lønn.

Resultatene fra søket ble lastet ned til Endnote. Der ble duplikatene fjernet og en påfølgende seleksjon ble gjort i to faser. I første omgang ble titler og i enkelte tilfeller sammendrag brukt til å gjøre en sortering av i hvilken grad studien var i henhold til de overnevnte kriteriene. I neste fase ble artiklenes sammendrag og i noen tilfeller deler eller hele teksten lest for å avgjøre om studiene oppfylte kriteriene. Totalt ble 15 studier inkludert.

Figur 2 Flytskjema

Av de 4434 artiklene som ble identifisert var 1555 duplikater. 2756 artikler ble ekskludert i den første fasen og 108 artikler i andre fase. Den vanligste årsaken for eksklusjon var at studien ikke undersøkte eller rapporterte data for unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring. Totalt ble 15 studier inkludert. 14 av disse er artikler og en rapport. Se figur 2.

4 RESULTATER

Først i denne delen presenteres resultatene fra litteratursøket ved korte sammenfatninger av de 14 inkluderte studiene og oppsummerende karakteristikker (tabell 2). Deretter følger en analyse av risiko for systematiske skjevheter (tabell 3). I del en presentasjon av resultatene fra de inkluderte studiene etter type tiltak (tabell 4 - tabell 7) før resultatene oppsummeres.

4.1 Inkluderte studier

Litteratursøket ble gjennomført i PubMed, psycINFO og Web of Science, rundt tre søkestrenger knyttet til henholdsvis aldersgruppe, NEET-status og type studie. Resultatet gav 4344 studier, hvorav 1555 var duplikater. Etter to runder med screening i henhold til inklusjonskriteriene utformet etter PICO (population, intervention, comparison group, outcome) ble 14 studier inkludert. I den følgende redegjørelsen presenteres resultatene etter hva (type) og hvordan (utforming) før resultatene oppsummeres.

4.1.1 Alegre, Casado, Sanz og Todeschini (2015)

Denne studien fra Spania vurderte effekten av to tiltak for ungdommer i alderen 16-25 år som ikke har fullført grunnskolen. Studien ble utformet med et kvasi-eksperimentelt design basert på registerdata. Intervensjonene hadde henholdsvis 2401 og 1220 deltagere, med frafall ved oppfølging etter 4 år på henholdsvis 30% og 50%. Studien hadde ansettelse eller utdanning som utfallsmål. Utvalgene i intervensjonene sammenlignes med hver sin kontrollgruppe, som ble utvalgt ved hjelp av «propensity score matching», og antall deltakere er lik i intervensjonsgruppene. Kontrollgruppene fikk ordinær oppfølging.

Tiltaket var likt i begge programmene og som var utformet etter «train and place» prinsippet. Gjennom å gi grunnleggende yrkesfaglige kvalifikasjoner, hadde tiltaket to mål: 1) øke arbeidsutsiktene for deltagerne og 2) fasilitere at deltagerne går inn i utdanning enten ved å fullføre grunnskolen eller ved å starte yrkesfagsutdanning. Programmet bestod av tre deler, hvor de to første var obligatoriske. Først undervisning, deretter arbeidstrening og eventuelt utplassering som kvalifiserer til å søke videre yrkesfagsutdanning. Den tredje delen var valgfri og medfører uteksaminering fra grunnskolen og vitnemål. Det tok et akademisk år å fullføre (800-1100 t opplæring/undervisning/arbeidstrening + 150-250 t utplassering).

Resultatene viser at programmene førte til redusert arbeidsdeltagelse hos deltagerne på 12-20 % sammenlignet med deltagerne i kontrollgruppen ved oppfølging etter 4 år.

Resultatene var signifikante ($p < 0,5$) for begge intervensjonene. En positiv utvikling mot slutten av observasjonsperioden kompenserer ikke for den akkumulerte negative påvirkningen. Begge programmene gir en betydelig positiv effekt ($p < 0,5$) på oppstart av formell utdanning. Det er imidlertid mange som ikke fullfører den påbegynte utdannelsen men analysene viser en økning i uteksaminasjoner på 2-5% ($p < 0,5$). Den positive påvirkningen på økt utdanning er primært for de som er 16-18 år, mens effekten er tilnærmet null eller negativ for alle andre aldre.

4.1.2 Attanasio, Kugler og Meghir (2011)

Studien vurderer effekten av et program for vanskeligstilte unge i Colombia i 2005. Tiltaket ble rettet mot arbeidsledig ungdom, fra de laveste sosioøkonomiske lagene i populasjonen, i alderen 18 til 25 år. Studien var designet som en randomisert kontrollert multisenterstudie med 114 sentre i syv byer. 4353 ungdommer ble inkludert i studien med 2066 deltagere i intervensjonsgruppen. Ved oppfølging 18-21 måneder etter inklusjon, var responsraten 81,5 % ($n = 3549$). Studien har jobb, lønn og utdanning som utfallsmål. Kontrollgruppen ble utformet ved randomisert tilordning og stod på venteliste.

Programmet Jóvenes en Acción (Ungdom i aksjon) ble bygget på «train and place» prinsipper, hvor deltagerne først får 3 måneder undervisning på utdanningssentre og deretter tre måneder med jobb-trening hos en lovlig registrert virksomhet, 5 timer per dag. Undervisningen på sentrene var yrkes-rettet og deltagerne valgte kurs etter eget ønske. Totalt tilbød sentrene 70 ulike kurs. Hovedvekten av deltagerne valgte kurs i administrative yrker, mens en betydelig andel valgte manuelle yrker. Jobb-treningen var ulønnet, men deltagerne fikk dekket transportkostnader og lunsj, i bedrifter innen produksjon, handel og serviceyrker.

Studien finner ingen direkte effekt av tiltaket på hele utvalget. Det fremkommer at tiltaket har signifikant positiv effekt for kvinner på fler av utfallsmålene. De kvinnelige deltagerne øke andelen i lønnet arbeid med 6,8 %, i snitt 3 tre timer mer jobb per uke og lønnen steg med ca 20% sammenlignet med kontrollgruppen. Ingen av disse utfallsmålene hadde signifikant effekt for menn. Studien fant at for de som deltok i tiltaket, økte sannsynligheten for en formell arbeidskontrakt og at formell kontrakt var forbundet med økt lønn. Effekten var imidlertid ikke sterk nok.

4.1.3 Bernhard og Kruppe (2012)

Denne studien fra Tyskland vurderer effekten av videre yrkesrettet opplæring for arbeidsledige i alderen 15-24 år, som enten har lav tilknytning til arbeidsmarkedet eller vært langtidsledige og som har rett på stønad ut fra en behovsvurdering av husholdningens samlede behov. Studien har kvasiekperimentelt design, basert på to datasett med utfyllende informasjon om både individet og husholdningen. Intervensjonsgruppen (n = 950) ble sammenliknet med kontrollgruppen (n= 18579) som ble utformet ved hjelp av «propensity score matching». Oppfølgingen ble gjort ca 2,5 år etter inklusjon med utfallsmålene 1) ordinært arbeid (med begrenset lønnsubsidie) og 2) terminering av stønad.

Intervensjonen ble utformet med mål om å aktivere arbeidsføre individer, hovedsakelig ut ifra et «train and place» prinsipp. Først utarbeidet deltagerne en individuell handlingsplan med sentrale læringsmål i samarbeid med sin saksbehandler. Den bestod av et sentralt læringsmål og bestemte jobb-søker aktiviteter deltageren måtte gjennomføre. Deltagerne fikk så et tilbud med tre måneders varighet om å søke på videre yrkesopplæring hvor utgiftene til opplæringen ble dekket av myndighetene. Private og ideelle aktører tilbød tilpasset opplæring innenfor et bredt spekter av kortere yrkeskurs som gav praktisk og/eller yrkesrettet opplæring samt lengre omskoleringsprogrammer med varighet på opp til to år. De lengre programmene gav sertifisering/grader når de ble fullført. Deltageren stod fritt til å velge type yrkesopplæring og hvor omfattende det skulle være, men den måtte oppfylle det sentrale læringsmålet.

Analysen presenterer funn for subgruppen 15 – 24 år som viser at intervensjonen har hatt effekt på sysselsettingen. Ved oppfølging etter 28 måneder var forskjellen i sysselsetting mellom intervensjons- og kontrollgruppen 6,5% ($p < 0,01$). For utfallsmålet om terminering av stønad er ikke resultatene signifikante ved oppfølging etter 30 måneder. Resultatene har en lovende trendkurve og fraværet av signifikans påvirkes delvis av en stor innlåsningseffekt som blir større jo lengre opplæringen varer. En annen medvirkende årsak er at stønaden er behovstestet for hele husholdningen og ikke den enkelte. Dermed vil utgang fra den husholdningsbaserte behovsvurderingen kreve betydelig lønnsøkning.

4.1.4 Borland og Tseng (2007)

Denne studien fra Australia vurderte effekten av et tiltak utformet for å øke innsatsen med å finne og søke på jobber blant arbeidsledige i alderen 18-49 på slutten av 1990-tallet. Studien har et kvasi-eksperimentell design og benytter registerdata over arbeidsledige. Totalt ble 54923 deltagere inkludert og kontrollgruppen ble utformet ved «matching» og de fikk et

ordinært tilbud. Utfallsmålet i studien er andelen som ikke lenger mottar sosialstønader ved oppfølging etter 12 måneders oppfølging.

Intervensjonen, "en jobbsøkers dagbok"(JSD), bygger videre på et eksisterende krav for å motta ledighetsstønad i Australia, om at man må være aktivt jobbsøkende. Jobbsøkers dagbok er et hefte hvor all jobbsøkerrelatert aktivitet detaljert skal registreres over en 3 måneder periode. Jobbsøkerens dagbok inneholder et krav til minimumsantall kontakter jobbsøkeren skal ha hatt med arbeidsgivere hver 14 dag. Hver kontakt med en arbeidsgiver angående jobb skal registreres med arbeidsgivers navn, kontakt info, beskrivelse av jobben og metode brukt for å finne stillingen. Målet er å stimulere til økt jobbsøkerrelatert aktivitet og gi en oversikt over jobber de har søkt.

Studien presenterer funn for sub-gruppen 18-24 år. Overordnet viser analysen at deltagelse i JSD var assosiert med redusert andel på sosialstønader samt kortere perioder på sosialstønader. Det gjenspeiles også i resultatene for aldersgruppen 18-24, som hadde de svakeste effektene av de tre aldersgruppene i studien. Studien finner en nedgang på 2.8% som går på stønad ved 12 måneders oppfølging, samt en nedgang på 8 dager på ledighetsstønad i samme periode. Signifikansnivået av disse resultatene ble ikke oppgitt.

4.1.5 Blundell, Dias, Meghir og van Reenen (2004)

Denne studien fra England vurderte effekten av et tiltak rettet mot unge i alderen 19-24 år, som har vært arbeidsledige i lengre enn 6 måneder fra slutten av 1990-tallet. Studien hadde et ikke-eksperimentelt design, med en enkel «difference-in-difference» metode og benyttet både registerdata og data innsamlet i observasjonsperioden. Av de 55051 personene som ble inkludert bestod intervensjonsgruppen av 17433 individer. Kontrollgruppen bestod av aldersgruppen 25-30 år fra samme geografiske områder og ble utformet ved «propensity score matching». Ved oppfølging etter 10 og 16 måneder etter inklusjon var utfallsmålet andel som endret status fra stønadsmottaker til sysselsatt.

Tiltaket «Gateway» har varighet på opp til 4 måneder og var obligatorisk for de som har mottatt «Job-seekers-allowance» (en stønadsordning) i 6 måneder. Uteblivelse kunne medføre sanksjoner. «Gateway» bestod av intensiv hjelp til jobbsøking og mindre kurs i grunnleggende ferdigheter jobbferdigheter. Hver deltager fikk en mentor, som de skulle møte minst en gang hver andre uke med hensikt å sørge for at deltageren opprettholder jobbsøkeraktiviteten.

Oppfølging etter 4 måneder viser en økning i sysselsetting med en differanse på 5,3% ($p < 0,05$) sammenlignet med baseline. Samme analyse gjentas etter 10 måneder med

vedvarende jobb som utfallsmål. Resultatene viser en økt sannsynlighet på 4,5% ($p < 0,05$) for å komme i jobb, sammenlignet med pre-program baseline. For kvinner finner studien ingen signifikant effekt, men dette kan delvis forklares ved et for lite utvalg og et generelt vanskeligere arbeidsmarked for kvinner i de studerte områdene.

4.1.6 Card, Ibarrarán, Regalia, Rosas-Shady og Soares (2011)

Denne studien vurderer effekten av et tiltak i den Dominikanske Republikk på begynnelsen av 2000-tallet. Tiltaket ble utformet med hensikt å øke sannsynligheten for jobb i den laveste inntektsgruppen av arbeidsfør ungdom, i alderen 16-29 år. Studien hadde et eksperimentelt multisenter design med randomisert tilordning til intervensjon og kontrollgruppe. Forfatterne beskriver metodiske svakheter da det ble foretatt flere ikke-randomiserte omplasseringer fra kontroll til intervensjon, grunnet uteblivelse. De som ikke møtte opp, ble heller ikke kontaktet ved oppfølging. I henhold til «intention to treat» analysene var responsraten ved 10-14 måneder oppfølging 35% ($n=563$) i kontrollgruppen og 14 % ($n=648$) i intervensjonsgruppen. Det ble kontrollert for bakgrunnsvariabler. Studien har arbeidsstatus og inntekt som utfallsmål. Kontrollgruppens tilbud er ikke spesifisert.

Tiltaket, basert på «train and place» prinsipper tok sikte på å fasilitere tilgang til arbeidsmarked gjennom arbeidspraksis og rådgivning. Tiltaket på totalt 350 timer var delt i to. Første del rettet seg mot trening av grunnferdigheter, med hensikt å øke deltageres selvtillit og arbeidsvaner. Den andre delen bestod i utplassering hos aktuelle arbeidsgivere for arbeidspraksis og teknisk opplæring tilpasset arbeidsgiveres behov.

Forfatterne presenterer resultater for både «intention to treat» og per protokoll. Overordnet viser resultatene en indikasjon på svak positiv effekt på jobb, men en moderat betinget effekt på lønn dersom i jobb. Resultatene for de som gjennomførte intervensjonen (per protokoll analyser) viser at deltagerne hadde en signifikant lønnsøkning på 17% ($p < 0,05$) sammenlignet med kontroll. På trendnivå indikerer resultatene en høyere sysselsetting, men differansen er ikke signifikant. Analysen av «intention to treat» viser tilsvarende trender men ingen signifikante resultater. Sub-analyser indikerer at intervensjonen hadde større effekt på de med mer utdanning.

4.1.7 Hardoy (2005)

Denne studien fra Norge undersøkte effekten av flere arbeidsmarkedstiltak rettet mot unge i alderen 16-25 år som er arbeidsledige. Ved bruk av en strukturert diskret valgmodell med

seleksjon benyttet studien ikke-eksperimentelle longitudinelle registerdata fra en periode på 1990-tallet. Totalt ble 92154 personer inkludert i fire intervensjonsprogrammer; jobb-program(n=6314), yrkesfags-program(n=17122), treningsprogram(n=8888) og kombinasjonsprogrammet (n=5186), samt kontroll. Det ble kontrollert for bakgrunnsvariabler. Oppfølging etter to år med utfallsmålene sysselsetting og utdanning. Kontrollgruppen (n=54644) bestod av registrerte arbeidsledige som ikke deltok i tiltak.

Studien bestod av tre ulike typer tiltak; 1) «Place and train» tilnærming til ansettelse med to ulike typer jobbtiltak. Enten midlertidig ansettelse i det offentlige med arbeidstrenende hensikt, primært rettet mot langtids arbeidsledige som varte i 10 måneder, eller ansettelse med lønns subsidier de første 6 måneder og permanent ansettelse som mål. 2) Yrkesrettede programmer i retning av «train and place» med en kombinasjon av både kvalifiserings/opplærings tiltak og arbeidspraksis og varigheten på 6 måneder. 3) Kvalifiserings- og opplæringsprogrammer, primært klasseromsundervisning i et bredt av temaer/fag og av både praktisk og teoretisk karakter. Varighet på mellom 1 – 5 måneder.

Overordnet viser analysene av hele utvalget at tiltakene i liten eller ingen grad oppnår sin målsetting om å få deltagerne ut i arbeid eller studie. På sub-gruppenivå varierer resultatene med type program, kjønn og alder. Jobbtiltak viser en svak positiv effekt på sannsynligheten for ansettelse på 2-5%, for kvinner og aldersgruppen 16-20 år. Menn i aldersgruppen 21-25 år oppnår ingen eller negativ effekt ved å delta på jobbtiltak. Deltagelse i yrkesrettede- og utdanningstiltak reduserte sannsynligheten for å få fulltids jobb med 6-7% for både kvinner og menn. Oppsummert var det altså en marginalt positiv effekt av jobb for kvinner og personer under 21 år, mens det for de yrkesrettede- og utdanningsprogrammene ble observert en negativ effekt.

4.1.8 Hägglund (2014)

Denne studien fra Sverige sammenlignet to tiltak for å få ordinære og langtids arbeidsledige unge mellom 18 og 24 år ut i jobb. Studien ble designet som en randomisert kontrollert multisenterstudie fordelt over 4 geografiske områder. Ved to av sentrene var andelen i målgruppen for den foreliggende litteraturstudien 91%>(n=1023) og fordelt på intervensjon (n1=357/n2=143) og kontrollgruppe (n1=378/n2=145). Kontrollgruppen fikk ordinær oppfølging. Resultatene fra de to andre sentrene presenteres ikke her grunnet en for lav andel i målgruppen (<9%). Analysen kontrollerte for bakgrunnsvariabler og ved oppfølging etter 3 år er utfallsmålene, sysselsetting, reduksjon av arbeidsledighetens varighet og årlig inntekt.

Tiltaket bestod av hovedsakelig av tettere oppfølging ved rådgivning og assistanse i forberedelsene og gjennomføringen av jobbsøkerprosessen. Klarlegging av kvalifikasjoner og ressurser samt kursing ble benyttet ved behov. Det ble også ført tettere kontroll med aktivitetskrav som medfølger aktuelle trygdeytelser.

Overordnet viste ikke intervensjonene signifikant effekt på reduksjon og varighet av arbeidsledighet, til tross for at effekten på trendnivå var positiv. Det fremkommer store forskjeller mellom lokasjonene. Resultatene for en av lokasjonene viser en signifikant positiv effekt på sysselsetting (HR=0.53, $p < 0.01$). og lønn ($p < 0,05$). Ved den andre lokasjonen fremkommer kun nullfunn. Forfatteren indikerer at ulikhet i utvalgene, med en betydelig større andel langtidsarbeidsledige på sistnevnte lokasjon, kan være av betydning for resultatene.

4.1.9 Jensen, Rosholm og Svarer (2003)

Studie fra Danmark som vurderte den umiddelbare effekten av arbeidsmarkedstiltak for unge i alderen 16-24 år uten videre utdanning etter grunnskole, som var arbeidsledige i minst 4 måneder. Studien hadde et kvasi-eksperimentelt design og benyttet en metode som vurderte effekten av intervensjonen måned for måned året reformen ble innført. Totalt ble 821 deltagere inkludert hvorav 301 deltok i intervensjonsgruppen. Det ble benyttet gradvis implementering, slik at de som ikke umiddelbart ble tilbudt intervensjon fungerte som kontrollgruppe og fikk tilbud om ordinær oppfølging. Analysen kontrollerer for relevante bakgrunnsvariabler og har utgangspunkt fra arbeidsledighet til studier og/eller jobb som utfallsmål.

Intervensjonen var en del av reformendringer i det danske systemet for unge arbeidsledige, med mål å styrke arbeidsmulighetene for lavt utdannede unge og øke motivasjonen for å ta en formell utdanning. Ungdommene har rett og plikt til å delta på et utdanningstilbud på minst 18 måneder. Enten med ordinær yrkesfaglig utdanning eller en spesielt tilpasset yrkesfaglig utdanning på en yrkesskole. Trygdeytelsene under intervensjonen tilsvarer halvparten av den maksimale dagpengesatsen, som et insentiv til å søke på deltidsjobber dersom ungdommen ikke ønsker å gå ned i inntekt. Om valgte studie gir rett til ordinær studiestøtte får man det, fremfor trygdeytelser. Dersom man takker nei til utdanning og heller ikke finner en jobb står man i fare for å miste retten til dagpenger. Intervensjonen var altså en kombinasjon av fordeler, insentiver og mulige sanksjoner.

Analysene viste en signifikant forskjell mellom gruppene, hvor 24% av deltakerne i intervensjonsgruppen gikk fra arbeidsledighet til utdanning, mens 6% av deltakerne i

kontrollgruppen gikk fra arbeidsledighet til utdanning. Differansen i hazard-raten for arbeidsledighet-til-arbeid var ikke signifikant ($p > 0.05$) men analysene indikerer tilsvarende mønster med større sannsynlighet for arbeid i intervensjonsgruppen enn kontrollgruppen. Analysene er justert for sesongvariasjon samt observerbare og ikke-observerbare karakteristikk ved de arbeidsledige. Forfatterne konkluderer med at intervensjonen har vært delvis vellykket.

4.1.10 Larsson (2003)

Studie fra Sverige som undersøkte effekten av to aktive arbeidsmarkedstiltak rettet mot arbeidsledig ungdom i alderen 20-24 år på begynnelsen av 1990-tallet. Studien er utformet med et kvasi-eksperimentelt design, basert på registerdata. Totalt ble 4287 deltagere inkludert, fordelt på de to intervensjonene «ungdomspraksis» ($n = 1657$) og «arbeidspølsis» ($n = 606$) med sysselsetting eller utdanning, samt lønn som utfallsmål. Kontrollgruppen ($n = 2024$) ble utformet ved «ikke parametriske matching» og fikk ordinær oppfølging. Samtlige grupper sammenlignes med hverandre. Oppfølgingen ble utført etter to år.

Begge intervensjonene ble utformet etter prinsippet om «train and place». Tiltaket «Ungdomspraksis», var rettet mot ungdom med fullført videregående men med lite jobberfaring og hadde som intensjon å gi relevant jobberfaring. Deltagerne ble plassert i arbeid i offentlig eller privat sektor i 6 måneder. Deltagerne var ment å være en ekstra ressurs og ikke oppta eksisterende stillinger. Lønnen var i hovedsak subsidiert. Tiltaket innebar en forventning om 4-8 timer i uka med jobbsøkningsaktiviteter i tillegg til jobb. Tiltaket «Arbeidstrening» var rettet mot ungdom med lave eller ikke-etterspurte kvalifikasjoner og hadde som mål å forbedre ferdigheter hos jobbsøkeren, slik at de tilsvarer arbeidsmarkedets behov gjennom kurs av teoretisk eller yrkesfaglig karakter. Varighet opp mot ett år.

Overordnet viser studien at begge intervensjonene har hatt negativ eller ingen effekt på arbeid, utdanning eller inntekt. Deltagelse i arbeidstrening var etter 2 år forbundet med en nedgang i lønn på 17% (14080 sek, $p < ,05$) sammenlignet med kontrollgruppen. De øvrige resultatene er viser ingen funn. Sammenligningen mellom de to intervensjonene viser at arbeidstrening i større grad en ungdomspraksis hadde negativ effekt på lønn og en reduksjon i andelen som går fra arbeidsledighet til studier.

4.1.11 Maibom, Rosholm og Svarer (2014)

Denne studien fra Danmark vurderte effekten av ytterligere intensivering i bruken av aktive arbeidsmarkedstiltak rettet mot arbeidsledige under 30 år. Studien var designet for å vurdere

om samme type tiltak kan øke både graden av sysselsetting blant de med utdanning etter grunnskolen og graden av utdanning for de uten utdanning etter grunnskolen. Studien var en randomisert kontrollert multisenterstudie med 14 ulike sentre. Tiltaket var ulik for de som har og de som ikke har utdanning etter grunnskole. Totalt ble 3380 personer inkludert, henholdsvis 2268 deltakere uten utdanning etter grunnskolen (intervensjon n=1115) og 1112 med utdanning etter grunnskolen (intervensjon n= 568). Oppfølging etter ca 3 år med utdanning og arbeid som utfallsmål. Kontrollgruppene ble utformet ved randomisert tilordning og fikk ordinær oppfølging.

Intervensjonene, uavhengig av utdanning, bygget på prinsipper fra «train and place». Deltakerne uten utdanning etter grunnskole mottok et langt mer intensivt tiltak. Kartleggingen av tidligere arbeidsforhold og fremtidige arbeidsmuligheter ble gjennomført og forberedende voksenopplæring igangsatt dersom nødvendig. De ble tildelt mentor etter 6 uker og deltok enten i et program for å fremme jobbsøkeraktivitet, arbeidspraksis eller jobb med utdannende hensikt. Varighet på 39 uker. For deltakerne med utdanning utover grunnskolen bestod programmet i et kartleggingsmøte og påfølgende møter med saksbehandler annenhver uke i 14 uker. Ved fortsatt arbeidsledighet begynte de på et aktiveringsprogram. Programmet ble avsluttet etter 32 uker med et møte og planlegging av veien, videre før deltakerne gikk tilbake til den ordinære oppfølgingen.

Overordnet viser studien at ytterligere intensivering av allerede intensive tiltak ikke hadde effekt. For deltakerne uten utdanning etter grunnskolen viser studien kun en svak negativ effekt på arbeid, med ca 3 uker mindre i jobb enn deltakerne i kontrollgruppen ($p < 0.05$).

4.1.12 Millenky, Schwartz og Rhodes (2014)

Denne studien fra USA undersøker effekten av «ChalleNge», et program utviklet av nasjonalgarden for 16-18 åringer, som i hovedsak har droppet ut eller blitt utvist fra skolen. Studien har et longitudinelt, multisenter design med randomisert tilordning til gruppene og inkluderte 1173 deltakere. Kontrollgruppen (n=451) fikk tilbud om venteliste eller deltagelse i annet tilsvarende program. Ved oppfølging 38 måneder etter inklusjon, var responsraten på 78%. Studien har utdanning, jobb og inntekt som utfallsmål.

Programmet gikk over 17 måneder og bestod av tre faser inklusjon, tiltak, oppfølging.. Deltakerne søkte om å få delta og ved inklusjon valgte de en mentor fra sitt eksisterende nettverk, som fulgte de gjennom programmet. Mentoren ble intervjuet og fikk opplæring. Etter inklusjon flyttet deltakerne til et senter. Her fulgte 20 uker mens tiltaket pågikk.

Deltagerne fikk en betydelig mengde undervisning som inkluderte temaer som lederskap/fellesskap, trening, helse og hygiene, jobbferdigheter og akademiske ferdigheter. Studiekompetanse og/eller uteksaminering fra high school var valgfrie muligheter. Programmet var svært strukturert og gav tett oppfølging. Deltagerne hadde tilgang på helsetjenester, veiledningstjenester og et bredt spekter av fritidsaktiviteter. I løpet av oppholdet fant deltagerne en passende praksisplass til perioden etter oppholdet. Deltageren flyttet hjem og fulgte en individuelt utarbeidet plan som bestod av for eksempel ta studiekompetanse, arbeidspraksis, jobb eller militærtjeneste. Disse aktivitetene skal utføres med oppfølging fra mentoren og oppfølgingen fra senteret vedvarte et år.

Resultatene viste positiv effekt på utdanning, jobb og inntekt. Blant deltagerne i tiltaket var det 16,2 % flere enn i kontrollgruppen som tok studiekompetanse eller ble uteksaminert fra high school (effektstørrelse $d = 0.3$, $p < 0.01$). Hva gjelder inntekt tjente intervensjonsgruppen i snitt 2266\$ mer enn kontrollgruppen ($d = 0.2$, $p < 0.01$) og hadde i snitt vært ansatt 0.9 måned lengre i samme periode ($d = 0.2$, $p < 0.01$).

Schwartz, Rhodes, Spencer og Grossman (2013)

I en annen artikkel basert på samme tiltak som overnevnte studie, studerte de effekten av kontakten med mentoren. Resultatene fra den studien viste at intervensjonsgruppen som hadde kontakt med sin mentor ved 38 måneder hadde signifikant bedre resultater på flere av utfallsmålene sammenlignet med kontrollgruppen. For de deltagerne som hadde kontakt med sin mentor lengre enn 38 måneder finner studien effekt ($p < 0.01$) på utdanning (studiekompetanse/uteksaminasjon fra high school) (OR = 2.66), lønn (3756 \$), 1,63 flere måneder mer i jobb og 2,89 måneder mindre med inaktivitet i løpet av et år. Ingen av disse resultatene var signifikante for gruppen som hadde kontakt med sin mentor i en periode kortere enn 21 måneder sammenlignet med kontroll. For de som hadde mellom 21- 38 måneder (vedvarende) lengde på kontakten med mentoren var resultatene signifikante for utdanning ($p < 0.05$) og måneder med inaktivitet ($p < 0.01$). Av de som valgte mentor "stort sett selv" rapporterte 81 % kontakt ved 21 måneder, sammenlignet med 71% av de som fikk hjelp av sine foreldre og 52% av de som fikk hjelp av staben. Ved 38 måneder var tallene henholdsvis 59% for selvvalgt, 48% for de med hjelp fra foreldre og 36% for de som fikk hjelp av staben. Forfatterne påpeker viktigheten av selvvalgt mentor for å oppnå best mulige resultater av programmet. En kvalitativ analyse i samme studie viser at opplevd emosjonell støtte, rådgivning og praktisk hjelp var viktige temaer for deltagerne med vedvarende mentorforhold.

4.1.13 Schochet, Burghardt og McConnell (2008)

Denne studien fra USA vurderte effekten av «Job Corps», et tiltak rettet mot vanskeligstilt ungdom med behov for videre utdanning, i alderen 16-24 år. Studien hadde et longitudinelt, multisenter design med randomisert tilordning til gruppene. Av 81 000 deltagere i prosjektet i perioden 1994-1996 ble deltagerne randomisert til intervensjon (n=6828) eller kontroll (n=4485). Kontrollgruppen fikk tilbud om venteliste eller ordinær oppfølging og det ble kontrollert for bakgrunnsvariabler. Blant deltagerne i kontrollgruppen benyttet 71,7 % seg av muligheten til å delta i andre tilsvarende tiltak. Ved oppfølging etter 4 år var utfallsmålene utdanning, jobb og inntekt.

Etter rekruttering og inklusjon flyttet deltagerne til et av sentrene drevet i regi av «Job Corps». Det var ingen bestemt lengde på oppholdet og derfor stor variasjon men gjennomsnittlig opphold ved sentrene var 8 måneder eller tilsvarende et skoleår. Her mottok deltagerne intensiv yrkesfaglig opplæring og akademisk undervisning samt et bredt spekter av andre tjenester som rådgivning, helsetjenester og tilbud om diverse fritidsaktiviteter. Ved endt opphold flyttet deltagerne hjem men mottok oppfølging og veiledning i inntil 6 måneder.

Studien finner at programmet hadde positiv effekt på studiekompetanse og fagbrev (Vocational certificate). Blant deltagerne i tiltaket var det 15% ($p < .05$) flere som tok studiekompetanse og 22,3 % ($p < .05$) flere som tok fagbrev sammenlignet med kontrollgruppen. De første årene var det liten effekt på lønn men ved oppfølging etter 4 år var deltagelse i tiltaket forbundet med en årlig inntektsøkning på 8% eller 828\$ ($p < .05$) og 2,4 % ($p < .05$) høyere sysselsetting.

4.1.14 Tanner et al. (2009)

Studie fra England som så på effekten av et tiltak rettet mot unge i alderen 16-17 som har vært utenfor jobb, skole eller arbeidspraksis i mer enn 20 uker. Studien har utdanning og arbeid, samt selvtillit og følelse av uavhengighet som relevante utfallsmål. Studien hadde et kvasiekseptimentelt design. Analysen baserte seg på resultater fra 1018 deltagere og hadde oppfølging etter 3 måneder. Selvtillit og følelse av uavhengighet ble målt ved selvrapporing. Kontrollgruppen fikk ordinær oppfølging og ble utformet ved «matching» av observerbare karakteristika utenfor intervensjonsområdet.

Intervensjonen består av en «aktivitetsavtale», basert på «train and place» prinsipper, som ble fremforhandlet mellom ungdommen og en rådgiver følger dem tett gjennom intervensjonsperioden. Avtalen hadde som mål å lede frem til jobb, utdanning eller arbeidspraksis gjennom programmets tre hovedkomponenter. 1) Personlig utvikling ved å

styrke motivasjon og selvtillit samt gi hjelp til å håndtere situasjoner som oppleves utfordrende, 1) ferdighetstrening ved enten å styrke eksisterende ferdigheter eller tilegnelse av ferdigheter som er helt nødvendig for jobb/praksis som for eksempel lese/skrive/regne ferdigheter 3) jobbrelevante ferdigheter gjennom praksisdager, forventet atferd på en arbeidsplass og hjelp til søknads og intervju prosess. Det var ingen fastsatt lengde på «avtalens» varighet men en gjennomsnittlig varighet på 15 uker

Analysen viser at 49% av deltagerne var i en form for utdanning eller jobb, sammenlignet med 36 % av de i kontrollgruppen. 28 % av deltagerne i intervensjonen deltok i undervisning/studier som førte til en kvalifikasjon, mot 20% i kontrollgruppen. På trendnivå ser det ut til at intervensjonen har påvirket selvtillit, følelse av uavhengighet og holdninger til læring i positiv retning. Samtlige resultater var basert på et 10 % signifikansnivå.

Tabell 2

Karakteristikker ved inkluderte studier

ID	Forfatter	År	Design	Intervensjon	Kontroll	Karakteristikker deltagere	Antall deltagere	Utfallsmål
1	Alegre, Casado, Sanz & Todeschini	2015	Kvasi-eks	train & place, i)undervisning, ii)utplassering, totalt 800-1100 t	Ordinær oppfølging	Spania, 16-25 år, NEET, ikke fullført grunnskole	7242 analysert (hele utvalget)	Sysselsetting Utdannelse
2	Attanasio, Kugler & Meghir	2011	RCT	Train & place, klasserom og arbeidstrening, 6 mnd, 5 t per dag	Venteliste	Colombia, 18-25 år Arbeidsledig og utenfor skole Laveste andel av inntektsdistribusjonen	4353 randomisert 3549 analysert	Sysselsetting Inntekt
3	Bernhard & Kruppe	2012	Kvasi-Eks	Handlingsplan med krav til gjennomføring av jobbsøkeraktivitet. Samt korte yrkesrettede kurs eller lengre utdanninge/omskolering (opptil 2 år)	Ordinær oppfølging	Tyskland, 15 - 24 år Langtidsarbeidsledige, lav tilknytning til arbeidsmarked Behovstestet på husholdningsnivå	Intervensjon 950, kontroll 18579	Sysselsetting Terminering av stønad
4	Borland, & Tseng	2007	Kvasi-eks	Jobbsøker dagbok, kontakt med arbeidsgiver loggføres og kontrolleres (3 mnd)	Ordinær oppfølging	Australia, 18 - 24 år arbeidsledig	54923 analysert (hele utvalget)	Terminering av stønad
5	Bundell	2004	Kvasi-eks	Intensivering av jobbsøk og mentor/assistanse, lønnsubsidier, potensielle sanksjoner (4 mnd)	Ordinær oppfølging	England, 18-24 år, arbeidsledig (> 6 måneder)	55051 analysert (hele utvalget)	Sysselsetting

Karakteristikk ved inkluderte studier (fortsetter)

6	Card, Ibararan, Regalia, Rosas-Shady, & Soares	2011	RCT	Train & place, grunnleggende ferdighetstrening gjennom rådgivning og arbeidspraksis, 350 t	Ikke spesifisert	Dominikanske republikk 16-29 år Lav-inntekt i arbeidsfør alder	5723 i faktisk intervensjon, 1623 i faktisk kontroll	Syssetsetting Inntekt
7	Hardoy	2005	Kvasi-eks	Fire ulike programmer: 1) Place & train – jobb, delvis/helt subsidiert (10 mnd) 2) train & place – yrkesrettet opplæring og arbeidspraksis (6 mnd) 3) train & place, kvalifisering og opplæring i klasserom (5 mnd)	Ordinær oppfølging	Norge, 16 – 25 år, arbeidsledige	92154 analysert (hele utvalget)	Syssetsetting Utdannelse
8	Hägglund	2014	RCT	Intensivering av jobbsøk og oppfølging	Ordinær oppfølging	Sverige, 18 – 24 år, ordinære og langtidsarbeidsledige	72544 randomisert, 1023 analysert	Varighet av arbeidsledighet Syssetsetting Inntekt Utdannelse
9	Jensen, Rosholm & Svarer	2003	Kvasi-eks	Ordinær eller tilpasset yrkesfaglig opplæring, 50% reduksjon i trygdeytelsene i perioden. Rett og plikt til å delta. Minst 1,5 år.	Ordinær oppfølging	Danmark, 16-24 år langtidsarbeidsledige og lavt utdannede	301 intervensjon, 520 kontroll	Syssetsetting Utdannelse
10	Larsson	2002	Kvasi-eks	train & place arbeidsmarkedstrening	Ordinær oppfølging	Sverige, 20 - 24 år	4287 analysert (hele utvalget)	Syssetsetting Inntekt utdannelse

Karakteristikk ved inkluderte studier (fortsetter)

11	Maibom, Rosholm, Svarer, 2014	2014	RCT	Intensivert oppfølging fra saksbehandler, mentor, arbeidstrening (train & place) 32 / 39 uker	Ordinær oppfølging	Danmark, under 30 år, 3380 (hele utvalget)	Syssetsetting Inntekt utdannelse
12	Schochet, Burghardt & McConnell	2008	RCT	Omfattende program (Job corps) train & place, opphold på senter, akademisk og yrkesfaglig undervisning, arbeidspraksis, ca 1,5 år (opphold + oppfølging)	Ordinær oppfølging	USA, 16 – 24 år, Vanskeligstilte ungdom, lav/ingen utdannelse, bosatt i husholdning som mottar stønad	Syssetsetting inntekt utdannelse
13	a) Schwartz, Rhodes, Spencer & Grossman b) Millenky, Schwartz & Rhodes	2013	RCT	Omfattende program train & place, selvvalgt mentor, opphold på senter, klasseroms-undervisning, arbeidspraksis og individuelt utformet oppfølgingsplan, 1,5 år (opphold + oppfølging)	Ordinær oppfølging	USA, 16-18 år, droppet ut eller utvist fra skolen, NEET	Syssetsetting Inntekt Utdannelse
14	Tanner et al.,	2009	Kvasi-eks	En til en støtte, individuelt tilpasset aktiveringskontrakt, finansielle insentiver, 15 uker	Ordinær oppfølging	England, 16-17 år, NEET i > 20 uker,	Syssetsetting Utdannelse Selvtillit uavhengighet

Tabell 3

Analyse av risiko for systematiske skjevheter i inkluderte studier

ID	Total risiko	Sequence	Allocation	Blinding	Incomplete data	Selective outcome reporting	Other
1	Høy	-	-	-	+	+	+
2	Høy	+	+	?	-	-	+
3	Høy	-	-	-	+	?	?
4	Høy	-	-	-	-	?	+
5	Høy	n/a	n/a	-	+	-	?
6	Høy	+	+	?	-	?	-
7	Høy	-	-	-	+	+	-
8	Høy	+	+	?	+	+	-
9	Høy	-	-	?	+	?	?
10	Høy	-	-	-	+	+	-
11	Høy	+	+	-	?	+	-
12	Høy	+	+	-	?	-	+
13 a&b	Usikker	?	+	?	+	+	+
14	Høy	n/a	n/a	-	-	+	-

+ lav risiko; ? uklar risiko, - høy risiko; n/a

4.2 Analyse av risiko for systematiske skjevheter

Hver enkelt studie ble undersøkt i henhold til Cochrane-samarbeidets verktøy for vurdering av systematiske skjevheter (Higgins et al., 2011). Analysen viste at åtte studier har høy risiko for systematisk skjevhet i generering av fordelingssekvensen (1,3,4,5,7,9,10,14). De var altså ikke randomiserte studier. For to av studiene var det usikkerhet i forhold til metoden for randomisering til gruppene (13 a, 13b). Risikoen for skjevheter på grunn av mulighet til å påvirke fordelingen til gruppene var høy i seks av studiene (1,3,4,7,9,10). I to av studiene (5,14) var det ikke mulig å vurdere kriteriet om mulighet for påvirkning av fordelingen til gruppene på grunn av kontrafaktiske grupper. Mangel på «blinding» gjorde risikoen for

systematiske skjevheter høy i ni av studiene (1,3,4,5,7,10,11,12,14). I seks av studiene var det usikkerhet knyttet til i hvilken grad blinding hadde vært benyttet (2,6,8,9,13a&b). Fare for systematiske skjevheter som følge av lav responsrate ved oppfølgingsmålingene var høy i fire av studiene (2, 4, 6,14). I to av studiene var det usikkerhet knyttet i hvilken grad utfallsdataene var fulgt opp (11,12). Høy fare for systematiske skjevheter som følge av selektiv rapportering fremkommer i tre av studiene (2,5,12). Det var usikkert knyttet til fare for systematiske feil på grunn av selektiv rapportering i fire av studiene (3,4,6,9). Andre typer systematiske feil gir høy fare for systematiske skjevheter i fem av studiene. I to av studiene (8, 10) var dette på grunn av ulikheter mellom gruppene. I en studie (6) var det på grunn av cross-over, i en annen studie (7) på grunn av manglende kontroll på hvilke deltagere som møtte opp til intervensjon. En av studiene (11) opplevde manglende etterlevelse av protokollen ved flere av sine sentre og det kan ha påvirket resultatene. I fire av studiene (3, 5, 9, 14) er det usikkerhet knyttet til i hvilken grad det er andre typer systematiske feil.

4.3 Oppsummering resultater etter intervensjonstype

4.3.1 Kvalifiserings- og opplæringsintervensjoner

Det er inkludert syv studier med kvalifiserings- og opplæringsintervensjoner (se tabell 4), hvorav en studie har to ulike intervensjoner i kategorien (7b, 7c). På utvalgsnivå viser to av intervensjonene (3,9) positive effekter, tre ingen effekt (2,6,10a), to negative effekter (7b, 7c) og en blandet effekt (1). På subgruppenivå er resultatene ytterligere differensierte. Til tross for samme kategori, er intervensjonene ulike. To av studiene (1,9) som begge retter seg mot lavt utdannede, (langtids)arbeidsledige i alderen 16-24/25 med uttalt mål om at intervensjonen skal føre til økt utdanning, lykkes med det. Studien fra Tyskland (3) retter seg mot samme aldersgruppe, lavt utdannede og langtidsarbeidsledige, med et spesifikt fokus på økt sysselsetting, med positiv effekt på det. Studien fra Norge (7b,7c) er den eneste som finner negative langtidseffekter på sysselsetting og utdanning. Forfatterne forklarer noe av denne effekten med at perioden da studien ble gjennomført, 1990-tallet, var forbundet med vanskelige tider på arbeidsmarkedet. Studien fra Sverige(10a) er gjennomført i samme periode og med en forholdsvis lik intervensjon men finner ingen effekt på sysselsetting eller utdanning, men negativ effekt på lønn. Samtlige intervensjoner i denne kategorien som benytter arbeid/arbeidspraksis gjør det ut ifra prinsippene i «train and place».

Overordnet virker effekten av studiene å være blandet. Utvalget av studier er lite, intervensjonenes utforming variert og studienes populasjoner er ulike i forhold til aldersgrupper, arbeidserfaring og lengde på arbeidsledighet.

Tabell 4

Oppsummering effekt kvalifiserings og opplæringsintervensjoner

ID	Forfatter	Syssetsetting	Stønad/ arbeidsledighet	Utdannelse	Lønn
1	Alegre, Casado, Sanz & Todeschini (2015)	-	n/a	+	n/a
2	Attanasio, Kugler & Meghir (2011)	kvinne: + menn: 0	n/a	n/a	kvinne+ menn 0
3	Bernhard & Kruppe (2012)	+	0	n/a	n/a
6	Card, Ibararan, Regalia, Rosas-Shady, & Soares (2011)	0	n/a	n/a	0
7b	Hardoy (2005) (yrkesrettet (2))	-	+	-	n/a
7c	Hardoy (Klasserom og arb.praks (3))	-	+	-	n/a
9	Jensen, Rosholm & Svarer (2003)	0	+	+	n/a
10a	Larsson (2005) (arbeidstrening)	0	n/a	0	-

+ positive effekt, 0 ingen effekt, - negative effekt, n/a ikke anvendbar

4.3.2 Oppfølgingstiltak

Som det fremkommer av tabell 5 er det inkludert fire studier med oppfølgingstiltak. På utvalgsnivå viser to av intervensjonene positive effekter (4,5) og to ingen effekt (8,11). På subgruppenivå viser en av intervensjonene negativ effekt på et av utfallsmålene for deler av studiens utvalg (11).

Resultatene fra analysen viser at oppfølgingstiltak hovedsakelig har en svak positiv eller ingen effekt. Evidensgrunnet er imidlertid mangelfullt. Resultatene indikerer at personer som ikke er langtidsarbeidsledige og som har utdanning etter grunnskolen kan ha positive effekt av denne typen intervensjoner. De som er langtidsledige eller uten utdanning etter grunnskolen ser ut til å ha ingen eller negativ effekt av intervensjonene.

Tabell 5

Oppsummering effekt oppfølgingstiltak

ID	Forfatter	Sysselsetting	Stønad/ arbeidsledighet	Utdannelse	Lønn
4	Borland, & Tseng (2007)	n/a	+	n/a	n/a
5	Blundell (2004)	menn: + kvinner: 0	n/a	n/a	n/a
8	Hägglund (2014)	Arbeidsledige+ langtidsledige*0	arbeidsledige 0 langtidsledige*0	n/a	arbeidsledige + langtidsledige*0
11	Maibom, Rosholm, Svarer (2014)	uten utdannelse** – med utdannelse** 0	n/a	uten utdannelse** 0 med utdannelse** 0	

+ positive effekt, 0 ingen effekt, - negative effekt, n/a ikke anvendbar, *Langtidsledig > 1 år, **etter grunnskolen

4.3.3 Lønnssubsidier

Det er inkludert tre studier med lønns subsidie som intervensjon. På utvalgsnivå viser en av intervensjonene positiv effekt (14), en ingen effekt (10b) og en blandet effekt (7a).

Studien som viser positiv effekt benytter en kombinasjon av virkemidler, deriblant tett oppfølging og et individuelt fremforhandlet tilbud mot en avgrenset aldergruppe (16-17år). Studien med blandede resultater viser positiv effekt på utdanning og negativ effekt på terminering av stønad. Et av studiene viser ingen effekter på et eller flere av utfallsmålene for deler av studiens utvalg. Evidensgrunlaget er imidlertid også her mangelfullt, men det er visse indikasjoner på at måten lønns subsidier benyttes kan ha påvirkning på effekten.

Tabell 6

Oppsummering effekt lønns subsidier

ID	Forfatter	Sysselsetting	Stønad/ arbeidsledighet	Utdannelse	Lønn
7a	Hardøy (2005) (1)	0	-	+	n/a
10b	Larrson (2003)	0	n/a	0	0
14	Tanner et al., (2009)	+	n/a	+	n/a

+ positive effekt, 0 ingen effekt, - negative effekt, n/a ikke anvendbar,

4.3.4 Intensivtiltak

Det er inkludert to studier med intensivtiltak. Denne typen intervensjoner skiller seg fra de øvrige ved at det er omfattende program og ikke like utbredt som de øvrige arbeidsmarkedstiltakene. I de to inkluderte studiene er intensivtiltak kjennetegnet ved at deltagerne for en periode flyttet til sentre der tiltaket ble gjennomført. Deltagerne fikk både undervisning av teoretisk og praktisk karakter samt arbeidstrening. Ut over det yrkesmessige og akademiske ble det tilbudt en rekke veilednings og helsetjenester, fritidsaktiviteter og tett oppfølging i strukturerte rammer. Intensivtiltakene tilbød oppfølging i etterkant av oppholdet. Denne typen tiltak benyttet med det en rekke komponenter i form av at de tok ungdommene ut av sitt vante miljø for en periode, andre rammer og omstendigheter, undervisning, arbeidspraksis og oppfølging over tid. Resultatene fra analysen viser at intervensjonene hadde positive resultater på hele utvalget. Studiene (12, 13a&b) hadde positive effekter på sysselsetting, utdanning og lønn. Begge studiene ble utført i USA og intervensjonene var rettet mot vanskeligstilt ungdom. Begge tiltakene hadde positiv effekt på deltagerne. Metodisk er det imidlertid utfordrende å analysere hvilke intervensjoner og synergier som gav effekt og i hvor stor grad. En av studiene(13b) benyttet mentorordning og fant at kvaliteten og lengden på kontakten med mentoren var av betydning for effekten av tiltaket. Evidensgrunnlaget er mangelfullt, men overordnet indikerer resultatene at denne typen tiltak hadde positive effekter på deltagerne.

Tabell 7

Oppsummering effekt intensivtiltak

ID	Forfatter	Sysselsetting	Stønad/ arbeidsledighet	Utdannelse	Lønn
12	Schochet, Burghardt & McConnell (2008)	+	n/a	+	+
13a og b	Schwartz, Rhodes, Spencer & Grossman (2013) og Millenky, Schwartz & Rhodes (2014)	+	n/a	+	+

+ positive effekt, 0 ingen effekt, - negative effekt, n/a ikke anvendbar

4.4 “Train and place” vs “place and train”

Som beskrevet innledningsvis foreligger det ikke strenge kriterier for å vurdere om et tiltak er «train and place» eller «place and train». Det er imidlertid gjort en gjennomgående vurdering av inkluderte studiene for å se om de inneholder elementer av disse to tilnærmingene til jobbstøtte. Av de inkluderte studiene er det syv intervensjoner som inneholder elementer fra «train and place» i forbindelse med lønn/arbeidspraksis. Seks av de er kvalifiserings og opplæringsintervensjoner, mens en benytter lønnssubsidie. Resultatene varierer fra svak positiv effekt til ingen og svak negativ effekt. Den ene studien som har en intervensjon basert på «place and train» benytter lønnssubsidier. Effekten er varierende med positive resultater på utdanning og negative resultater på terminering av stønad (dvs de fortsetter i tiltak). Grunnet for få intervensjoner, særlig med «place and train», er evidensgrunnlaget for lite til å gjøre en meningsfull sammenligning. Likefult antyder analysen at «train and place» intervensjoner ikke har en entydig positiv effekt.

4.5 Resultater sammenfatning

Evidensgrunnlaget i litteraturstudien som foreligger er lite. Det er gjennomgående i analysen av de ulike kategoriene intervensjoner at resultatene til dels er motstridende og at det derfor er vanskelig å konkludere entydig. Det behøves mer forskning på dette feltet for med større sikkerhet å konkludere vedrørende hvilke tiltak som har effekt. Resultatene sett under ett viser at det utelukkende er intensivtiltak som gir positiv effekt på alle utfallsmål. Resultatene fra kvalifiserings og opplæringstiltakene indikerer negativ effekt, lønnssubsidier og oppfølgingstiltak er det blandede resultater, og de positive effektene som foreligger er forholdsvis små. Samtidig vise både kvalifiserings og opplæringstiltakene, oppfølgingstiltak og lønnssubsidier negative effekter for et eller flere utfallsmål på subgruppenivå.

5 DISKUSJON

I denne delen følger en oppsummering og diskusjon av funnene, samt begrensninger ved de, som litteraturstudien har frembragt i lys av sosialøkologisk teori. Deretter følger en kort redegjørelse for hva som blir viktig for videre forskning både i form av tematikk og utforming. Til slutt om studiens styrker og svakheter før konklusjon.

5.1 Litteraturstudien oppsummert

Den forelagte litteraturstudien sammenstiller evidens om effekten av tiltak rettet mot unge som ikke er i jobb, utdanning eller opplæring. Behovet for en slik sammenstilling er presserende da problematikken knyttet til unge som står utenfor eller på kanten til utenforskap er stadig økende. Ved å sammenstille studier og effekter belyser litteraturstudien om og eventuelt hvilke arbeidsmarkedstiltak som har effekt i form av økt arbeidsdeltagelse, lønn eller utdanning for gruppen av unge som er NEET. Litteratursøket ble gjennomført i tre databaser og resulterte i 4344 artikler som i henhold til inklusjonskriteriene ble redusert til 14 artikler. De inkluderte studiene er kategorisert i fire ulike intervensjonskategorier basert på likhetstrekk blant virkemidler og tilnærming; 1) kvalifisering og arbeidstreningsintervensjoner, 2) oppfølgingstiltak, 3) lønns subsidier og 4) intensivtiltak. Kategoriene viser blandede resultater med både positive, ingen og negative effekter. Kvalifiserings- og opplæringstiltak ble undersøkt i en rekke studier som viste en fordeling av resultatene mellom positive, ingen og negative effekter. Resultatene gir indikasjoner for å konkludere med at denne typen oppfølging ikke har eller har negativ effekt på de studerte utfallsmålene. Konklusjonen må imidlertid sees i sammenheng med at antallet studier og den metodiske kvaliteten.

Oppfølgingstiltak ble undersøkt i flere studier, hvor noen viste positive resultater fra en slik type oppfølging, mens andre studier viste nullfunn. En studie viste til og med negativ effekt på et utfallsmål. Samlet sett er det likevel indikasjoner for å konkludere med en svak positiv effekt av denne type tiltak, men denne konklusjonen er beheftet med usikkerhet grunnet omfanget og kvaliteten på studiene.

Lønns subsidier som tiltak ble vurdert i flere studier og resultatene viser varierende effekt med noen positive resultater og noen nullfunn på utvalgsnivå. Det fremkommer en negativ effekt på et utfallsmål på subgruppenivå. Konklusjonen er at denne typen tiltak gir ingen eller en svak positiv effekt men antall studier og manglende konsistens på tvers av studiene må tas med i betraktningen.

Intensivtiltak er den eneste kategorien av intervensjoner med positive effekter på både økt arbeidsdeltagelse, utdanning og lønn. Studiene sett under ett gir indikasjoner for å konkludere med at denne typen tiltak har effekt, men antallet studier er en begrensning.

Av de overnevnte kategoriene gir resultatene oppsummert støtte til bruk av intensivtiltak for å forbedre fremtidsutsiktene til unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring. Intensivtiltak var her kjennetegnet ved intervensjonenes omfang. Deltagerne flyttet for en lengre periode til sentre der intervensjonen ble gjennomført. Intervensjonen benytter omfattende undervisning av teoretisk og praktisk karakter samt arbeidstrening. I tillegg til det yrkesmessige og akademiske hadde deltagerne tilgang på veiledningstjenester og helsetjenester samt et variert tilbud av fritidsaktiviteter. Det hele foregikk under tett oppfølging i strukturerte rammer. I etterkant av oppholdet ble det tilbudt en periode med oppfølging.

Utover intensivtiltak fremviser de øvrige typene intervensjoner blandede effekter for deltagerne. Hovedvekten av intervensjonene er utformet etter prinsippene for «train and place» og kun en intervensjon har elementer av «place and train». Sammenligningsgrunnlaget er dermed for lite til å trekke konklusjoner vedrørende betydningen av intervensjonenes utforming. Den forelagte litteraturgjennomgangen viser i tråd med evidens fra tidligere litteraturgjennomganger og metaanalyser at tradisjonelle arbeidsmarkedstiltak som kvalifiserings og opplæringstiltak, oppfølgingstiltak og lønns subsidier har varierende effekt, og at effekten på unge i enda større grad er begrenset. Funnene indikerer i tråd med tidligere funn, at en betydelig andel intervensjoner har ingen eller negativ effekt. Kan samfunnspsykologisk teori bidra til å belyse denne og tidligere studiers funn på en betydningsfull måte og med det gi retning for videre forskning?

5.2 Samfunnspsykologisk lys

Den samfunnspsykologiske utfordringen, bestående i å være bevisst samspillet mellom individ og kontekst, bidrar med relevante perspektiver. McLeroy et al. (1988) har utformet et rammeverk bestående av fem systemer; personlig, mellommenneskelig, institusjoner, lokalmiljø og politikk (se figur 1). Med disse fem systemene følger en forståelse av at disse systemene påvirker individet og i de følgende avsnittene benyttes modellen til å belyse resultatene fra litteraturstudien.

I det personlige systemet ligger flere faktorer. Biologiske, psykologiske, individets historie, holdninger, kunnskap og ferdigheter er faktorer som påvirker dette systemet. Samtlige av intervensjonene i studien har med dette fokus på de personlige faktorene, da alle

har til felles at deltagerne skal tilegne seg nye ferdigheter. Den sosial-økologiske teorien vektlegger at faktorene påvirker både hverandre innad og mellom systemene. Ved analyse av de inkluderte studienes intervensjonsstrategier, fremkommer det at kun et fåtall av studiene har fokus på andre faktorer i det personlige systemet enn kunnskap/ferdigheter. Fra helsepsykologien er det kjent at vi velger det usunne selv om vi har kunnskap om hva som er sunt. Sosialøkologisk teori påpeker at det er et samspill mellom faktorer i et system og at ved å påvirke flere faktorer er sannsynligheten større for å oppnå effekt. På samme måte som endringsarbeid i psykoterapi ofte er mer enn psykoedukasjon, er det nærliggende at et tiltak som kun fremmer tilegnelse av kunnskap/ferdigheter oppnår begrenset effekt. Med det som bakteppe, er det av betydning at kun to av de inkluderte studiene (13,14) har et eksplisitt fokus på deltagerens «psykologiske faktorer» som emosjonell støtte, stressreduksjon og forbedret selvtillit. Kun en av studiene har (14) psykologiske utfallsmål.

I det mellommenneskelige systemet ligger familie, venner og betydningsfulle andre. Det kan være en lærer på skolen eller ansatt i helsevesenet. I studiene (5,11,13,14) fremkommer det et fokus på mentor/veileder. Tiltakene legger i varierende grad til rette for tillitsforhold men særlig to studier (13,14) vektlegger mentorordning, hvor mentoren enten var selvvalgt eller tildelt. Funn fra en av studiene (13) indikerer nettopp at selvvalgt mentor var av betydning for den øvrige effekten av intervensjonen. Dette er et interessant funn i lys av den sosiale økologiske teorien. Her vektlegges individets eksisterende miljø og nære krets som en viktig faktor for å nå inn til individet. Det poengteres at individets atferd er vanskelig å endre utenfra, men å gå via venner, familie eller betydningsfulle andre er en potensielt virkningsfull vei. Når mentoren ikke bare er en i individets nettverk, men en individet selv har valgt, trolig på bekostning av andre, gir det mentorrelasjonen et annet utgangspunkt. Dette gjør at relasjonen omgår en rekke barrierer som eventuelle nyetablerte relasjoner og mentorforhold må gjennom. Den sosialøkologiske teorien vektlegger nettopp at en person i individets nettverk er en som i vesentlig større grad enn en som kommer utenfra, vil ha påvirkningskraft på individet. Med en relasjon på plass, åpnes også muligheten for å arbeide med psykologiske faktorer og tiltaket påvirker med det flere systemer. Et annet viktig aspekt er at eksisterende nettverk i mindre grad er utsatt for utskiftninger og gjennomtrekk enn hva som kan forventes av personer som ikke har den samme relasjonelle tilknytningen. Dette gir en stabilitet i relasjonen som i beste fall kan medføre bedre effekt av tiltak.

Ser vi til en annen av de inkluderte studien blir en rekke av disse problemstillingene aktualisert. I en av de inkluderte studiene (11) er det lagt opp til at deltagerne skal få tildelt mentor, men i underkant av 40% treffer sin mentor. Forfatterne begrunner deler av dette med

utfordringer med etterlevelse av behandlingsprotokollen, men om tallene hadde vært like ved selvvalgt mentor er usikkert. For de to øvrige studiene som inkluderer mentor (5,14) adresseres ikke andelen som benytter tilbudet. Studiene (5,13,14) viser en overordnet positiv effekt.

I det institusjonelle systemet finner vi hovedtyngden av de inkluderte intervensjonene. Her er arbeidsplasser, praksisplasser, skole, velferd og sosialetater representert. Samtlige av de inkluderte studiene intervensjonerer i dette systemet. Intervensjonene legger opp til å hjelpe deltagerne ut i jobb, utdanning eller opplæring på ulike måter og med ulike virkemidler. Majoriteten av intervensjonene intervensjonerer i det institusjonelle systemet og lokalmiljø systemet, men oppnår likefult blandede resultater. Med utgangspunkt i den sosialøkologiske modellen er en av flere aktuelle hypoteser at det å intervensjonerer i dette systemet, alene eller i kombinasjon med tilegnelse av nye ferdigheter ikke er tilstrekkelig til å fremme endring.

Lokalmiljøsystemet utgjøres av samhandlingen mellom institusjonene i det institusjonelle systemet og familien, som for eksempel samhandlingen mellom hjem, skole, velferdsetaten. De to studiene med intensivtiltak (12,13) intervensjonerer i dette systemet ved å ved å ta ungdommene ut av sitt lokalmiljø, og plassere de i et annet lokalmiljø med andre normer. I den sosialøkologiske modellen at det er i dette systemet lokale normer ligger. Gitt omstendighetene til de som deltok i disse to studiene, som kom fra vanskeligstilte nabolag, kan det tenkes at et miljøskifte med andre normer kan være hensiktsmessig for en periode. Overføringsverdien til for eksempel nordisk sammenheng er imidlertid begrenset. Her er konteksten annerledes og med det andre faktorer som påvirker. De nordiske landene har en rekke likheter hva gjelder velferdssystemenes utforming og grupperes i en rekke studier sammen. Av de inkluderte studiene som er gjennomført i Norden (7,8,9,10,11) skiller resultatene seg i liten grad fra de øvrige studiene og de viser positive ingen og negative resultater. En utfordring i Norden og særlig Norge er manglende samhandling i lokalmiljø systemet. Ansvarsområdene er avgrenset og lite samarbeid på tvers av etater. Fra et sosialøkologisk ståsted er det en utfordring hvor nettopp samhandling mellom faktorene i dette systemet trekkes frem. Manglende samhandling blir en betydelig utfordring for gruppen unge NEET, som i mange tilfeller er en tverrsektoriell problemstilling hvor skole, sosial- og velferdsetat eventuelt helsevesen er koblet på. Dette danner ytterligere en hypotese om forklaringen på manglende effekt.

I det politiske systemet ligger de ytre lovgivende, økonomiske og politiske rammene som de andre systemene må forholde seg til. Enkelte av studiene ble utført i forlengelsen av

reformendringer (3,5,9,11) men det er ingen av de inkluderte studiene som undersøker tiltak i dette systemet per se.

Sosialøkologisk teori frembringer med dette hypotese om på at studier som vellykket intervensjoner i flere systemer kan ha positiv effekt. En rekke intervensjoner intervensjoner sågar i riktig system, det er dog usikkert om de intervensjoner på de mest virkningsfulle faktorene eller er tilstrekkelig intensjonelle i intervensjonsutformingen. Det kan virke som om intervensjon i det institusjonelle- og lokalmiljøsystemet, slik det er for en rekke av de inkluderte studiene, i den eksisterende formen ikke er tilstrekkelig. Heller ikke når det kombineres med tilegnelse av ny kunnskap eller nye ferdigheter i det personlige systemet. På samme måte som multisystemisk terapi har isolert faktorer av betydning for ungdom med atferdsvansker er det behov for en bedre forståelse for hvilke faktorer i hvert system som er drivere for unge i gruppen NEET, slik at det kan utformes intervensjoner som virkningsfullt kan påvirke.

5.3 Effekt i kontekst, begrenset av kontekst

Litteraturstudien finner støtte for bruk av intensivtiltak, men det er problematisk å konkludere med at dette er en universell intervensjon for gruppen unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring av flere grunner. For det første er konteksten av åpenbar betydning. Begge studiene i intensivtiltak kategorien er gjennomført i USA og rettet mot en tilnærmet lik populasjon. Det amerikanske velferdssystemets utforming er relativt ulik fra den velferdssystemet vi kjenner fra en nordisk kontekst. Lokalmiljøene er annerledes og på samme måte er trolig populasjonens behov og muligheter ulik. Det er både mulig og rimelig å anta at kontekstuelle faktorer som økonomi og politikk har hatt ulik påvirkning på de ulike lokasjonene og reduserer intervensjonens generelle generaliserbarhet.

For det andre benytter en betydelig andel av intervensjonene i studien til dels en kombinasjon av både undervisning og arbeidspraksis. Det er få studier i hver kategori og utformingen på intervensjonene varierer noe, men det fremkommer lite konsistens på tvers av studiene som implementerer intervensjoner i samme kategori. Det råder dermed usikkerhet knyttet til i hvilken grad kombinasjonsbruken av intervensjoner er av betydning og i hvor stor grad.

For det tredje fremkommer det i enkelte studier ulik effekt i ulike subgrupper. Forskjell i subgruppens kjønn, lengde på utdanning og arbeidsledighet har i enkelte tilfeller effekt på resultatene. Dette indikerer at ulike grupper i ulik grad har nytte av de implementerte intervensjonene. Evidensgrunnlaget er lite men enkelte studier indikerer at det særlig er

gruppen med de mest vanskeligstilte som har minst effekt til tross for at intervensjonene er utformet for å hjelpe. Hva gjelder de amerikanske studiene (12,13) retter de seg mot en forholdsvis begrenset populasjon, studienes inklusjonskriterier tatt i betraktning, i motsetning til hva som er tilfellet i enkelte andre studier. Det er dermed usikkert i hvilken grad kombinasjonen intensivtiltakene benytter er like effektiv rettet mot en annen subgruppe.

5.4 Behov for videre forskning

Det mest påfallende ved denne litteraturstudien er fraværet av studier rettet mot gruppen av unge utenfor arbeid, utdanning og opplæring. Det nest mest påfallende er at en rekke tiltak iverksatt for å hjelpe mennesker, inn i arbeid, utdanning eller opplæring ikke gjør det. At en rekke intervensjoner viser negative effekter, er et tydelig signal om at det behøves mer kunnskap om hva som har effekt for å hjelpe unge som er NEET. Blant de inkluderte studiene fremkommer det at intensivtiltak har positiv effekt på utfallsmålene arbeid, utdanning og lønn. Resultatene betraktet fra et sosialøkologisk ståsted, generer enkelte hypoteser vedrørende hvilke elementer i tiltakene som gir effekt. I videreutviklingen av intervensjonsstrategier vil det være behov for mer detaljert kunnskap om hva som hjelper unge som har vært utenfor tilbake i arbeid, utdanning eller opplæring. På subgruppenivå viser samtlige av de øvrige kategoriene potensiale til positiv effekt. Det fremgår av dette at ulike grupper responderer ulik på samme intervensjon. I møte med en differensiert gruppe, med differensiert problematikk, vil kunnskap om hva som har effekt for hvem være av stor betydning. Det vil sikre at intervensjonene har positive og ikke negative effekter for deltagerne slik enkelte resultater indikerer. Kombinasjonen av flere typer intervensjoner (praktisk eller teoretisk opplæring, arbeidstrening, lønns subsidier) er det flere studier som benytter, men det fremstår som uklart hva ved denne kombinasjonen som eventuelt gir effekt.

Som belyst i innledningen etterlyses det i rapporten fra folkehelseinstituttet ytterligere forskning hvor den metodiske kvaliteten er god (Major et al., 2011). Som det fremkommer av biasanalysen er det betydelige utfordringer knyttet til resultatenes robusthet. Flere av studiene (hovedsakelig de som er publiserte i økonomiske tidsskrifter) benytter omfattende robusttester, men de gjør det på utvalg som er tilordnet ved «matching» og ikke ved randomisert tilordning som er gullstandard for effektevalueringer. Det gjør resultatene sårbare for påvirkning av ikke observerbare variabler. Behovet for randomiserte kontrollerte studier, som oppfyller strenge metodiske krav, både i forhold til forhåndsutformede protokoller, utforming av kontrollgrupper og implementering, fremstår som svært tydelig. Tiltak mot

gruppen unge utenfor arbeid, utdanning og opplæring gjennomføres kontinuerlig, men forskes tilsynelatende lite på. Det er dermed behov for at forskere involverer seg tidlig nok i utformingen av prosjekter til å sikre god metodisk kvalitet på studiene. Det kan igjen kan sikre og forbedre kvaliteten på de tiltakene som leveres.

En metodikk som er studert ved en rekke randomiserte kontrollerte studier er «supported employment», en «place and train» tilnærming, for å hjelpe personer med alvorlige psykiske lidelser ut i ordinær jobb. Som henvist til i innledningen peker evidens fra en systematisk review og meta-analyse utført av Modini et al. (2016) på at tilnærmingen er mer enn dobbelt så effektiv som tradisjonell «vocational rehabilitation». I et pågående RCT-studie vurderes effekten av denne tilnærmingen på NEET (Sveinsdottir et al., 2016). Ved BUP- Vest i Oslo benyttes en videre utvikling av «supported employment» individuell jobbstøtte (IPS) for ungdom med psykiske vansker, som et virkemiddel for å motvirke NEET status blant unge. Slike tiltak burde studeres og effekten vurderes. Om det viser seg effektivt, gir det retning for fremtidig forskning og intervensjonsutforming i arbeidet med å hjelpe unge inn i arbeid, utdanning eller opplæring.

5.5 Policy implikasjoner

Konsekvensene av utenforskap er potensielt store, både for den enkelte og for samfunnet, og det er utfordrende å beregne de totale kostnadene. Fra et idealistisk perspektiv er det ikke ønskelig at kostnader skal sette begrensninger for virkemidlene som tilbys. Fra et realistisk perspektiv er det nødvendig å anerkjenne at de fleste samfunn har begrensede midler. For storsamfunnet er det et mål å sørge for at midlene som benyttes både har effekt og at investeringen lønner seg på lang sikt. Blant de inkluderte studiene er det kun to som oppgir kost-nytte analyser (12,14) samt en separat rapport for ytterligere en studie (13). Til tross for at økonomiske vurderinger alene ikke burde være det førende argumentet for utforming av tilbudet til unge utenfor arbeid, utdanning eller opplæring, er det like fullt et nyttig verktøy når beslutningstakere skal gjøre prioriteringer av samfunnets felles ressurser. Det er behov for at fremtidige studier gir beslutningstakerne et så godt evidensgrunnlag som mulig og her har kost-nytte analysen en naturlig plass. Ut ifra et samfunnsperspektiv er det svært problematisk både hva gjelder økonomi og hensyn til den enkelte, at myndighetene bruker fellesskapets ressurser på tiltak som ikke har effekt eller i verste fall har negativ effekt for den enkelte. Hvilke tiltak som prioriteres burde henge sammen med hvilke tiltak som har effekt. Hva som er effekt vil være avhengig av hva som er intervensjonens intensjon. I tråd med vitenskapelig

standard, bør intervensjonens intensjon og effekt burde bindes sammen av et rasjonale som er teoretisk og empirisk fundamentert. Blant de inkluderte studiene er fraværet av teoridrevet intervensjonsutforming påfallende og teoretisk rasjonale kun nevnt i to av de inkluderte studiene (3,13). En av studiene (3) argumenterer ut fra et ståsted hvor deltagelse i videre opplæring anses som investering i human kapital, med potensiale for senere profitt. Den andre studien (13) presenter et teoretisk rasjonale som ligger i det sosialøkologiske landskapet, hvor interaksjon mellom ressurser i ungdommens nettverk kombinert med ungdommens egne ressurser gir mulighet for positiv utvikling. Ved fravær av et teoretisk rammeverk og rasjonale blir det vanskelig å formulere gode og velbegrunnede hypoteser. Til tross for at forelagt evidens viser variable effekter av arbeidsmarkedstiltak de siste 40-50 årene, er variasjonen i tiltak tilsynelatende liten. Om det hadde forekommet en større andel teoridrevne intervensjoner hadde variasjonen trolig vært større, ettersom en avkreftehypotese legges til side og nye hypoteser fremskaffes.

Det samfunnspsykologiske perspektivet på individ – kontekst interaksjon har i møte med helseutfordringer og atferdsendring på befolkningsnivå, tidligere vist seg effektivt. Hovedvekten av tidligere effektevalueringer på arbeidsmarkedstiltak har primært vært utført og forstått i en økonomisk kontekst. Ved å bygge ned barrierer mellom fagfeltene velferd, økonomi og psykologi påse at en større del av forskningen og intervensjonsutformingen som gjøres, preges av psykologisk kunnskap om individ-kontekst interaksjon og atferdsendring, kan det medføre store gevinster for både samfunnet og den enkelte. Det kan ha positive konsekvenser for den enkelte på mange plan, men bedre kunnskap om effekten på psykisk helse vil man først få når det implementeres som et utfallsmål i studiene. Det er et påfallende fravær av fokus på intervensjoner rettet mot psykologiske faktorer og utfallsmål. Fraværet av publikasjoner i psykologiske tidsskrifter kan også indikere at dette har vært en nedprioritert del av fagfeltet og med stort potensiale for psykologfaglig påvirkning i fremtidig forskning og intervensjonsutforming.

5.6 Styrker og svakheter ved studien

Forskning på unge i gruppen NEET gjøres i ulike former. Både kvalitative og kvantitative tilnærminger benyttes og med varierende metodisk kvalitet. En del av forskningen på feltet gjøres innenfor nasjonale rammer og publiseres dermed på det aktuelle språket. Studiens problemstilling har vært å undersøke hvilke arbeidsmarkedstiltak som har vist effekt i møte med unge utenfor arbeid, utdanning og opplæring. For å på best mulig måte kunne belyse den

problemstillingen har studien benyttet forholdsvis strenge inklusjonskriterier hva gjelder design, metode og at resultatene er publiserte i internasjonale vitenskapelige tidsskrifter. Det betyr ikke at andre typer studier ikke bidrar med viktig kunnskap, men problemstillingen tatt i betraktning har denne studien begrenset inklusjon til eksperimentelle og kvasi-eksperimentelle design med sammenlignende grupper. Med den hensikt å gjøre en så robust sammenstilling av evidensgrunnlaget som de inkluderte studiene tillater.

Det har imidlertid medført at antallet inkluderte studier er begrenset og store det forekommer betydelige ulikheter mellom lokasjonene hvor studiene er gjennomført. For den forelagte litteraturstudien er det en utfordring at det er inkludert studier fra fire kontinenter og ti land hvor deltagernes livssituasjon, de økonomiske forutsetningene, samt de politiske forholdene i noen tilfeller er svært ulike. På den annen side har det vært benyttet et fleksibelt teoretisk rammeverk hvor ulike kontekstuelle systemer og faktorer har blitt belyst. Det har gitt innblikk i hva som tilsynelatende har effekt eller ikke har effekt i ulike kontekster.

Til tross for inklusjonskriteriene fremkommer det av biasanalysen, at det er varierende grad av robusthet på de forelagte resultatene. Det legger begrensninger for hvilke konklusjoner det er mulig å trekke. Enkelte av studiene oppgir metodiske utfordringer med gjennomføringen av studien (6) eller etterlevelse av behandlingsprotokollen når intervensjonene gjennomføres på flere steder (11). I to tilfeller ble det avveket fra kriteriet om at resultatene skal være publisert i et internasjonalt vitenskapelig tidsskrift for å bli inkludert (11,14).

5.7 Konklusjon

Unge utenfor arbeid, utdanning og opplæring er en problemstilling som av mange grunner er utfordrende. Fra kunnskapen vi har fremkommer det at utenforskap i ung alder i for de som opplever det kan være svært problematisk. Med stadig større tydelighet blir det klart at det får konsekvenser for individets fysiske og psykiske helse. Som det fremkommer av arbeidet til FN, OECD, og en rekke andre, så er det en bekymringsfull utvikling som krever tiltak. Det å iverksette tiltak rettet mot en differensiert gruppe, med differensiert problematikk krever kunnskap, en kunnskap som per i dag er mangelfull.

Som et bidrag til dette arbeidet med å finne tiltak som virker har denne systematiske litteraturgjennomgangen sammenstilt 14 studier og resultatene av analyser fra 262.011 deltagere. Resultatene viser at intensivtiltak er den typen intervensjoner som har hatt best effekt på tvers av utfallsmålene økt arbeidsdeltagelse, lønn og utdanning, sammenlignet med

de øvrige arbeidsmarkedstiltakene. Gjennom en kombinasjon av multiple intervensjoner som involverer både opphold i en strukturert setting utenfor hjemmet, undervisning og arbeidstrening viser studiene at det hjelper unge tilbake i jobb, utdanning eller opplæring. Resultatene kvalifiserings og opplæringstiltak viser blandet effekt, mens lønns subsidier og oppfølgingstiltak indikerer nullfunn. Dette er konklusjoner som av flere grunner er beheftet med usikkerhet. Strenge inklusjonskriterier til tross, resultatene er ikke metodisk robuste og utvalget er lite.

I lys av sosialøkologisk teori fremkommer det likefult hypoteser som er av betydning for videre forskning. Den sosialøkologiske modellen fremmer hypoteser om at individ-kontekst interaksjon er av betydning, særlig i modellens innerste systemer, når effektive tiltak skal utformes. For fremtiden vil det være av interesse å avdekke hvilke faktorer i hvilke system som er effektive for hvem.

Mer forskning fra øverste hylle i evidenshierarkiet, med robuste resultater behøves slik at effektive forebyggende tiltak og tiltak som faktisk hjelper unge tilbake i arbeid, utdanning og opplæring kan implementeres. Inntil det foreligger er det opp til beslutningstakerne, etter beste evne, å prioritere fellesskapets ressurser på tildeles mangelfullt evidensgrunnlag. Så vil fremtiden vise om vi fortsatt oppsummerer samme type tiltak som vi har gjort de siste 40-50 årene eller om nye intervensjoner har kommet til. I verste fall pålegger myndighetene deltagelse i programmer som kan ha signifikant negativ effekt for deltagerne. Den potensielle konsekvensen av det er de unge utenfor arbeid, utdanning og opplæring som bærer.

Litteraturliste

- Alegre, M. A., Casado, D., Sanz, J. & Todeschini, F. A. (2015). The impact of training-intensive labour market policies on labour and educational prospects of NEETs: Evidence from Catalonia (Spain). *Educational Research*, 57(2), 151-167. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/00131881.2015.1030852>
- Arbeids- og sosialdepartementet. (2017). Hvilke arbeidsmarkedstiltak finnes? Hentet 28.03 2019 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/arbeidsliv/arbeidsmarked-og-syssetsetting/innsikt/arbeidsmarkedstiltak/hvilke-arbeidsrettede-tiltak-finnes/id2076683/>
- Attanasio, O., Kugler, A. & Meghir, C. (2011). Subsidizing vocational training for disadvantaged youth in Colombia: Evidence from a randomized trial. *American Economic Journal: Applied Economics*, 3(3), 188-220. <https://doi.org/DOI:10.1257/app.3.3.188>
- Baggio, S., Iglesias, K., Deline, S., Studer, J., Henchoz, Y., Mohler-Kuo, M. & Gmel, G. (2015). Not in Education, Employment, or Training status among young Swiss men: Longitudinal associations with mental health and substance use. *Journal of Adolescent Health*, 56(2), 238-243. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.09.006>
- Benjet, C., Hernandez-Montoya, D., Borges, G., Mendez, E., Medina-Mora, M. E. & Aguilar-Gaxiola, S. (2012). Youth who neither study nor work: Mental health, education and employment. *Salud Publica De Mexico*, 54(4), 410-417. <https://doi.org/10.1590/s0036-36342012000400011>
- Bernhard, S. & Kruppe, T. (2012). Effectiveness of further vocational training in Germany: empirical findings for persons receiving means-tested unemployment benefit. *Journal of Contextual Economics*, 132(4), 501-525. <https://doi.org/https://doi.org/10.3790/schm.132.4.501>
- Blundell, R., Dias, M. C., Meghir, C. & van Reenen, J. (2004). Evaluating the Employment Impact of a Mandatory Job Search Program. *Journal of the European Economic Association*, 2(4), 569-606. <https://doi.org/10.1162/1542476041423368>
- Borland, J. & Tseng, Y.-P. (2007). Does a minimum job search requirement reduce time on unemployment payments? Evidence from the jobseeker diary in Australia. *ILR Review*, 60(3), 357-378. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/001979390706000303>
- Braut, G. S. (2018). Helse. I *Store Norsk Leksikon*. Hentet 27.03.2019 fra <https://sml.snl.no/helse>.
- Brownson, R. C., Baker, E. A., Housemann, R. A., Brennan, L. K. & Bacak, S. J. (2001). Environmental and policy determinants of physical activity in the United States. *American Journal of Public Health*, 91(12), 1995-2003. Hentet fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1446921/>
- Bäckman, O. & Nilsson, A. (2016). Long-term consequences of being not in employment, education or training as a young adult. Stability and change in three Swedish birth cohorts. *European Societies*, 18(2), 136-157. <https://doi.org/10.1080/14616696.2016.1153699>
- Bø, T. P. & Vigran, Å. (2015). Ungdom som verken er i arbeid eller utdanning. *Samfunnsspeilet*, 29(1), 9-14. Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/ungdom-som-verken-er-i-arbeid-eller-utdanning-art>
- Caliendo, M. & Schmidl, R. (2016). Youth unemployment and active labor market policies in Europe. *IZA Journal of Labor Policy*, 5(1), 1. <https://doi.org/https://doi.org/10.1186/s40173-016-0057-x>

- Card, D., Ibarrarán, P., Regalia, F., Rosas-Shady, D. & Soares, Y. (2011). The Labor Market Impacts of Youth Training in the Dominican Republic. *Journal of Labor Economics*, 29(2), 267-300. <https://doi.org/10.1086/658090>
- Card, D., Kluve, J. & Weber, A. (2010). Active labour market policy evaluations: A meta - analysis. *The economic journal*, 120(548), F452-F477. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2010.02387.x>
- Claussen, B. (1998). Suicidal ideation among the long-term unemployed: a 5-year follow-up. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 98(6), 480-486. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1998.tb10123.x>
- Corrigan, P. W. & McCracken, S. G. (2005). Place first, then train: an alternative to the medical model of psychiatric rehabilitation. *Social Work*, 50(1), 31-39. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/sw/50.1.31>
- Costa-Black, K. M., Feuerstein, M. & Loisel, P. (2013). Work disability models: past and present. I P. Loisel & J. R. Anema (Red.), *Handbook of work disability* (1. utg., s. 71-93). New York, NY: Springer.
- De Vries, H., Mudde, A., Leijts, I., Charlton, A., Vartiainen, E., Buijs, G., ... Nebot, M. (2003). The European Smoking prevention Framework Approach (EFSA): an example of integral prevention. *Health Education Research*, 18(5), 611-626. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/her/cyg031>
- Del Mar, C., Hoffmann, T. & Glasziou, P. (2017). Information needs, asking questions and some basics of research studies. I T. Hoffman, S. Bennet & C. Del Mar (Red.), *Evidence-based practice across the health professions* (3. utg., s. 16-40). Chatswood, New South Wales: Elsevier.
- DiClemente, R. J., Salazar, L. F. & Crosby, R. A. (2007). A review of STD/HIV preventive interventions for adolescents: Sustaining effects using an ecological approach. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(8), 888-906. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsm056>
- Egger, G. & Swinburn, B. (1997). An "ecological" approach to the obesity pandemic. *BMJ*, 315(7106), 477-480. <https://doi.org/https://doi.org/10.1136/bmj.315.7106.477>
- Elder, J. P., Lytle, L., Sallis, J. F., Young, D. R., Steckler, A., Simons-Morton, D., ... Lohman, T. (2006). A description of the social-ecological framework used in the trial of activity for adolescent girls (TAAG). *Health Education Research*, 22(2), 155-165. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/her/cyl059>
- Elder, S. (2015). *What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?* ILO. Hentet fra https://www.ilo.org/employment/areas/youth-employment/work-for-youth/publications/technical-briefs/WCMS_343153/lang--en/index.htm
- Eurofond. (2018). NEETs. Hentet 03.14 2019 fra <https://www.eurofound.europa.eu/topic/neets>
- Falch, T. & Nyhus, O. H. (2011). Betydningen av fullført videregående opplæring for sysselsetting og inaktivitet blant unge voksne. *Søkelys på arbeidslivet*, 28(04), 285-301. Hentet fra <https://www.idunn.no/spa/2011/04/art03>
- Fedorushyn, N. (2019). Hvordan går det med unge som faller utenfor? Hentet 03.14 2019 fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/hvordan-gar-det-med-unge-som-faller-utenfor>
- Feng, Z., Ralston, K., Everington, D. & Dibben, C. (2018). P10 Long term health effects of NEET experiences: evidence from scotland. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 72(Suppl 1), A65. <https://doi.org/10.1136/jech-2018-SSMabstracts.136>
- Fergusson, D. M., McLeod, G. F. & Horwood, L. J. (2014). Unemployment and psychosocial outcomes to age 30: A fixed-effects regression analysis. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 48(8), 735-742. <https://doi.org/10.1177/0004867414525840>

- Flermoen, S. (2006). *Arbeids- og fritidstiltak for mennesker med psykiske lidelser. Evaluering av det lokale arbeidet med Opptrappingsplanen for psykisk helse. Sluttrapport* (234). Telemarksforskning Bø. Hentet fra <http://www.tmforsk.no/publikasjoner/filer/1207.pdf>
- FN. (2018). Sustainable development goal 8. Hentet 03.15 2019 fra <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg8>
- Gathergood, J. (2013). An instrumental variable approach to unemployment, psychological health and social norm effects. *Health Economics*, 22(6), 643-654. <https://doi.org/10.1002/hec.2831>
- Goldman-Mellor, S., Caspi, A., Arseneault, L., Ajala, N., Ambler, A., Danese, A., ... Moffitt, T. E. (2016). Committed to work but vulnerable: Self-perceptions and mental health in NEET 18-year olds from a contemporary British cohort. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(2), 196-203. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1111/jcpp.12459>
- Hale, D. R., Bevilacqua, L. & Viner, R. M. (2015). Adolescent Health and Adult Education and Employment: A Systematic Review. *Pediatrics*, 136(1), 128-140. <https://doi.org/https://dx.doi.org/10.1542/peds.2014-2105>
- Halvorsen, B., Hansen, O. J. & Tägtström, J. (2012). *Unge på kanten: om inkludering av utsatte ungdommer* (2012. utg.). København: Nordisk ministerråd.
- Hardoy, I. (2005). Impact of Multiple Labour Market Programmes on Multiple Outcomes: The Case of Norwegian Youth Programmes. *LABOUR*, 19(3), 425-467. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9914.2005.00312.x>
- Hardoy, I., Røed, K., von Simson, K. & Zhang, T. (2016). *En komparativ analyse av effekter av innsats for å inkludere utsatte unge i arbeid i Norden* (8277635257). Institutt for samfunnsforskning. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2442577>
- Heckman, J. J., Lalonde, R. J. & Smith, J. A. (1999). Chapter 31 - The Economics and Econometrics of Active Labor Market Programs. I O. C. Ashenfelter & D. Card (Red.), *Handbook of Labor Economics* (bd. 3, Part A, s. 1865-2097). Elsevier.
- Helbling, L. A. & Sacchi, S. (2014). Scarring effects of early unemployment among young workers with vocational credentials in Switzerland. *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 6(1), 12. <https://doi.org/10.1186/s40461-014-0012-2>
- Higgins, J. P. T., Altman, D. G., Gøtzsche, P. C., Jüni, P., Moher, D., Oxman, A. D., ... Sterne, J. A. C. (2011). The Cochrane Collaboration's tool for assessing risk of bias in randomised trials. *BMJ*, 343, d5928. <https://doi.org/10.1136/bmj.d5928>
- Holte, B. H. (2018). Counting and meeting NEET young people: Methodology, perspective and meaning in research on marginalized youth. *Young*, 26(1), 1-16. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1103308816677618>
- Hyggen, C. (2015). *Unge utenfor utdanning og arbeid i Norden*. OECD iLibrary. Hentet fra <https://doi.org/10.6027/TN2015-536>
- Hägglund, P. (2014). Experimental Evidence From Active Placement Efforts Among Unemployed in Sweden. *Evaluation Review*, 38(3), 191-216. <https://doi.org/10.1177/0193841X14551325>
- Idsøe, T., Keles, S., Bringedal, G., Børve, T. & Ogdén, T. (2018). Utenfor rekkevidde. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 55(12), 1122-1128. Hentet fra <https://psykologtidsskriftet.no/2018/11/hvordan-kan-vi-na-hjelpetrengende-ungdom-som-ikke-soker-hjelp>
- ILO. (2015). *World Employment and Social Outlook – Trends 2015*. International Labour Organization. Hentet fra https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2015/WCMS_337069/lang--en/index.htm

- ILO. (2019). *World Employment and Social Outlook – Trends 2019*. International Labour Organization. Hentet fra https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_670542.pdf
- Jensen, P., Rosholm, M. & Svarer, M. (2003). The response of youth unemployment to benefits, incentives, and sanctions. *European Journal of Political Economy*, 19(2), 301-316. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0176-2680\(02\)00171-4](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0176-2680(02)00171-4)
- Jin, R. L., Shah, C. P. & Svoboda, T. J. (1995). The impact of unemployment on health: a review of the evidence. *CMAJ: Canadian Medical Association Journal*, 153(5), 529-540. Hentet fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1487417/>
- Khan, K. S., Kunz, R., Kleijnen, J. & Antes, G. (2003). Five steps to conducting a systematic review. *Journal of the royal society of medicine*, 96(3), 118-121. Hentet fra <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/014107680309600304>
- Kuhn, S., Milasi, S. & Yoon, S. (2018). *World employment social outlook: Trends 2018*. International Labour Organization. Hentet fra http://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2018/WCMS_615594/lang--en/index.htm
- Larsson, L. (2003). Evaluation of Swedish youth labor market programs. *Journal of Human Resources*, 38(4), 891-927. <https://doi.org/10.2307/1558784>
- Latkin, C. A. & Knowlton, A. R. (2005). Micro-social structural approaches to HIV prevention: a social ecological perspective. *AIDS Care*, 17(sup1), 102-113. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/09540120500121185>
- Loisel, P. & Côté, P. (2013). The work disability paradigm and its public health implications. I P. Loisel & J. R. Anema (Red.), *Handbook of work disability* (1. utg., s. 59-67). New York, NY: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6214-9>
- Maguire, S. (2015). NEET, unemployed, inactive or unknown - why does it matter? *Educational Research*, 57(2), 121-132. <https://doi.org/10.1080/00131881.2015.1030850>
- Maibom, J., Rosholm, M. & Svarer, M. (2014). *Can active labour market policies combat youth unemployment?* (1712). IZA Discussion Paper.
- Major, E. F., Dalgard, O. S., Mathisen, K. S., Nord, E., Ose, S., Rognerud, M. & Aarø, L. E. (2011). *Bedre føre var* (2011:1). Hentet fra <https://fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2011/rapport-20111-bedre-fore-var---psykisk-helse-helsefremmende-og-forebyggende-tiltak-og-anbefalinger-pdf.pdf>
- McAlister, A. L., Perry, C. L. & Parcel, G. S. (2008). How individuals, environments, & health behaviours interact. I K. Glanz, B. K. Rimer & K. Viswanath (Red.), *Health behavior and health education: theory, research, and practice* (4th ed. utg., s. 169-188). San Francisco: Jossey-Bass.
- McKee-Ryan, F., Song, Z., Wanberg, C. R. & Kinicki, A. J. (2005). Psychological and Physical Well-Being During Unemployment: A Meta-Analytic Study. *Journal of Applied Psychology*, 90(1), 53-76. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.1.53>
- McLeroy, K. R., Bibeau, D., Steckler, A. & Glanz, K. (1988). An ecological perspective on health promotion programs. *Health education quarterly*, 15(4), 351-377. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/109019818801500401>
- Millenky, M., Schwartz, S. E. & Rhodes, J. E. (2014). Supporting the transition to adulthood among high school dropouts: An impact study of the National Guard Youth Challenge Program. *Prevention Science*, 15(4), 448-459. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1007/s1121-013-0388-4>
- Milner, A., Page, A., Morrell, S., Hobbs, C., Carter, G., Dudley, M., ... Taylor, R. (2014). The effects of involuntary job loss on suicide and suicide attempts among young adults: Evidence from a matched case-control study. *Australian & New Zealand*

- Journal of Psychiatry*, 48(4), 333-340.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0004867414521502>
- Mittelmark, M. B. & Hauge, H. A. (2003). *Helsefremmende arbeid i en brytningstid : fra monolog til dialog?* Bergen: Fagbokforl.
- Modini, M., Tan, L., Brinchmann, B., Wang, M.-J., Killackey, E., Glozier, N., ... Harvey, S. B. (2016). Supported employment for people with severe mental illness: Systematic review and meta-analysis of the international evidence. *British Journal of Psychiatry*, 209(1), 14-22. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.115.165092>
- Morrell, S., Page, A. & Taylor, R. (2001). Unemployment and Youth Suicide. *The Economic and Labour Relations Review*, 12(1), 4-17.
<https://doi.org/10.1177/103530460101200102>
- Myklestad, I., Rognerud, M. A. & Johansen, R. (2008). *Levekårsundersøkelsen 2005: Utsatte grupper og psykisk helse* (2008:8). Folkehelseinstituttet. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/220557/Myklestad_2008_Uts.pdf?sequence=3
- Noble, H. & Smith, J. (2018). Reviewing the literature: choosing a review design. *Evidence Based Nursing*, 21(2), 39-41. <https://doi.org/10.1136/eb-2018-102895>
- NOU 2012:6. (2012). Arbeidsrettede tiltak. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-6/id672029/sec1>
- NPF. (2007). Prinsipperklæring om evidensbasert psykologisk praksis Hentet fra <https://www.psykologforeningen.no/medlem/evidensbasert-praksis>
- Nøkleby, H., Blaasvær, N. & Berg, R. (2017). *Supported employment for arbeidssøkere med bistandsbehov: en systematisk oversikt* (8280828257). Folkehelseinstituttet. Hentet fra <https://www.fhi.no/publ/2017/supported-employment-for-arbeidssokere-med-bistandsbehov-en-systematisk-ove/>
- O'Dea, B., Glozier, N., Purcell, R., McGorry, P. D., Scott, J., Feilds, K.-L., ... Hickie, I. B. (2014). A cross-sectional exploration of the clinical characteristics of disengaged (NEET) young people in primary mental healthcare. *Bmj Open*, 4(12), e006378.
<https://doi.org/10.1136/bmjopen-2014-006378>
- OECD. (2018). *Investing in Youth: Norway*. OECD. Hentet fra <https://www.oecd-ilibrary.org/content/publication/9789264283671-en>
- Ommundsen, Y. & Samdal, O. (2008). *Tiltak for økt fysisk aktivitet blant barn og ungdom*. Helsedirektoratet. Hentet fra <https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/tiltak-for-okt-fysisk-aktivitet-blant-barn-og-unge>
- Overland, S., Glozier, N., Mæland, J. G., Aarø, L. E. & Mykletun, A. (2006). Employment status and perceived health in the Hordaland Health Study (HUSK). *Bmc Public Health*, 6(1), 219. <https://doi.org/https://doi.org/10.1186/1471-2458-6-219>
- Paul, K. I. & Moser, K. (2009). Unemployment impairs mental health: Meta-analyses. *Journal of Vocational Behavior*, 74(3), 264-282.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.01.001>
- Pilling, S. (1991). *Rehabilitation and community care*. London: Routledge.
- Ralston, K., Feng, Z., Everington, D. & Dibben, C. (2016). Do young people not in education, employment or training experience long-term occupational scarring? A longitudinal analysis over 20 years of follow-up. *Contemporary Social Science*, 11(2-3), 203-221.
<https://doi.org/10.1080/21582041.2016.1194452>
- Regjeringen. (2017). Hvilke arbeidsmarkedstiltak finnes? Hentet 03.15 2019 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/arbeidsliv/arbeidsmarked-og-syssetsetting/innsikt/arbeidsmarkedstiltak/hvilke-arbeidsrettede-tiltak-finnes/id2076683/>

- Rodwell, L., Romaniuk, H., Nilsen, W., Carlin, J. B., Lee, K. J. & Patton, G. C. (2018). Adolescent mental health and behavioural predictors of being NEET: a prospective study of young adults not in employment, education, or training. *Psychological Medicine*, 48(5), 861-871. <https://doi.org/10.1017/s0033291717002434>
- S. Shaw, G. P. T. E. F. W. (2001). Early prognosis for low back disability: intervention strategies for health care providers. *Disability and Rehabilitation*, 23(18), 815-828. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/09638280110066280>
- Salazar, L. F., Bradley, E. L. P., Younge, S. N., Daluga, N. A., Crosby, R. A., Lang, D. L. & DiClemente, R. J. (2009). Applying ecological perspectives to adolescent sexual health in the United States: rhetoric or reality? *Health Education Research*, 25(4), 552-562. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/her/cyp065>
- Salihu, H. M., Wilson, R. E., King, L. M., Marty, P. J. & Whiteman, V. E. (2015). Socio-ecological Model as a Framework for Overcoming Barriers and Challenges in Randomized Control Trials in Minority and Underserved Communities. *International journal of MCH and AIDS*, 3(1), 85-95. Hentet fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/PMC4948176/>
- Sallis, J. F., Owen, N. & Fisher, E. B. (2008). Chapter 20: Ecological models of health behavior. I K. Glanz, B. K. Rimer & K. Viswanath (Red.), *Health behavior and health education: theory, research, and practice* (4th ed. utg., s. 465-552). San Francisco: Jossey-Bass.
- Sanne, B., Mykletun, A., Dahl, A. A., Moen, B. E. & Tell, G. S. (2003). Occupational differences in levels of anxiety and depression: the Hordaland Health Study. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 45(6), 628-638. <https://doi.org/doi:10.1097/01.jom.0000069239.06498.2f>
- Schafft, A. (2009). *Å få seg en jobb : arbeidsrettet rehabilitering ved psykiske helseproblemer*. Oslo: Kommuneforl.
- Schjødt, B. & Skutle, A. (2013). Fremveksten av samfunnspsykologien i Norge: Fra kritisk korrektiv til et alternativ i posisjon. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 50(5), 412-418. Hentet fra <https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2013/05/fremveksten-av-samfunnspsykologien-i-norge-fra-kritisk-korrektiv-til-et>
- Schochet, P. Z., Burghardt, J. & McConnell, S. (2008). Does Job Corps Work? Impact Findings from the National Job Corps Study. *American Economic Review*, 98(5), 1864-1886. <https://doi.org/10.1257/aer.98.5.1864>
- Schwartz, S. E. O., Rhodes, J. E., Spencer, R. & Grossman, J. B. (2013). Youth Initiated Mentoring: Investigating a New Approach to Working with Vulnerable Adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 52(1-2), 155-169. <https://doi.org/10.1007/s10464-013-9585-3>
- Sorensen, G., Emmons, K., Hunt, M. K. & Johnston, D. (1998). Implications of the results of community intervention trails *Annual Review of Public Health*, 19(1), 379-416. <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.19.1.379>
- Spence, T. & Ask, A. O. (2019, 14.03). Vil ha kvotering i staten for folk med hull i CV-en. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/1k1W9W/Vil-ha-kvotering-i-staten-for-folk-med-hull-i-CV-en>
- SSB. (2018). Uføretrygdede. Hentet 28.03 2019 fra <https://www.ssb.no/statbank/list/ufore/>
- Stansfeld, S. & Candy, B. (2006). Psychosocial work environment and mental health--a meta-analytic review. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 32(6), 443-462. Hentet fra <https://europepmc.org/abstract/med/17173201>
- Stokols, D. (1992). Establishing and maintaining healthy environments. Toward a social ecology of health promotion. *Am Psychol*, 47(1), 6-22. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.47.1.6>

- Stokols, D. (1996). Translating social ecological theory into guidelines for community health promotion. *American Journal of Health Promotion*, 10(4), 282-298.
<https://doi.org/https://doi.org/10.4278/0890-1171-10.4.282>
- Sveinsdottir, V., Tveito, T. H., Bond, G. R., Grasdahl, A. L., Lie, S. A. & Reme, S. E. (2016). Protocol for the SEED-trial: Supported Employment and preventing Early Disability. *Bmc Public Health*, 16, 579. <https://doi.org/https://dx.doi.org/10.1186/s12889-016-3280-x>
- Tangen, R. (2008). Tilnæringsmåter og temaer i spesialpedagogikk–en introduksjon. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (5. utg., s. 17-42). Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Tanner, E., D'Souza, J., Taylor, E., Finch, S., Purdon, S. & Maguire, M. (2009). *Activity Agreement Pilots: Quantitative Evaluation*. Department for Children, Schools and Families. Hentet fra https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/519080/DFE-RR010-Activity-agreement-pilots-2007-to-2008-follow-up-survey.pdf
- Truchon, M. (2001). Determinants of chronic disability related to low back pain: towards an integrative biopsychosocial model. *Disability and Rehabilitation*, 23(17), 758-767.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1080/09638280110061744>
- Turner, J. A., Franklin, G. & Turk, D. C. (2000). Predictors of chronic disability in injured workers: a systematic literature synthesis. *American Journal of Industrial Medicine*, 38(6), 707-722. [https://doi.org/https://doi.org/10.1002/1097-0274\(200012\)38:6<707::AID-AJIM10>3.0.CO;2-9](https://doi.org/https://doi.org/10.1002/1097-0274(200012)38:6<707::AID-AJIM10>3.0.CO;2-9)
- Utdanning.no. (2018). Oppfølgingstjenesten. Hentet fra https://utdanning.no/tema/hjelp_og_veiledning_nyttig_informasjon/oppfolgingstjenesten
- van der Noordt, M., Ijzelenberg, H., Droomers, M. & Proper, K. I. (2014). Health effects of employment: a systematic review of prospective studies. *Occupational and Environmental Medicine*, 71(10), 730-736. <https://doi.org/10.1136/oemed-2013-101891>
- Waddell, G. & Burton, A. K. (2006). *Is work good for your health and well-being?* (0117036943). London: The Stationery Office. Hentet fra <https://cardinal-management.co.uk/wp-content/uploads/2016/04/Burton-Waddell-is-work-good-for-you.pdf>
- Waddell, G., Burton, A. K. & Main, C. J. (2003). *Screening to identify people at risk of long-term incapacity for work*. London: London, UK: Royal Society of Medicine Press.
- Wolff, T., Swift, C. & Johnson-Hakim, S. (2015). The history of community psychology practice in the united states. I V. Scott & S. Wolfe (Red.), *Community Psychology: Foundations for Practice* (s. 1-34). London: SAGE Publications, Ltd.
- Yates, S. & Payne, M. (2006). Not so NEET? A Critique of the Use of 'NEET' in Setting Targets for Interventions with Young People. *Journal of Youth Studies*, 9(3), 329-344.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/13676260600805671>

Vedlegg / Appendiks